

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ ІНСТИТУТ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПСИХОТЕРАПІЇ**

Кафедра клінічної психології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему:

**Психологічні наслідки переживання жінками
внутрішньосімейного насилля**

Виконала:

студентка 2-го курсу групи ПМ - 205
спеціальності 053 Психологія
освітньо-професійна програма Клінічна
психологія

Тищенко Інна Григорівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник:

Д.ПСИХОЛ.Н.

(наукова ступінь, вчене звання)

Яковенко Сергій Іванович

(прізвище, ім'я, по батькові)

Робота рекомендована до захисту
рішенням кафедри клінічної психології

Протокол № _____ від «_____» червня 2022р.

Зав. кафедри _____ д.психол.н.,с.н.с. Лисенко Ірина Павлівна
підпис (наукова ступінь, вчене звання ,прізвище, ім'я, по батькові)

Київ – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНИХ НАСЛІДКІВ ПЕРЕЖИВАННЯ ЖІНКАМИ ВНУТРІШНЬОСІМЕЙНОГО НАСИЛЛЯ.....	7
1.1. Поняття, види та причини домашнього насилля.....	7
1.2. Жінка як об'єкт насилля в сім'ї.....	13
1.3. Психологічні наслідки переживання домашнього насилля.....	19
Висновки до Розділу 1.....	24
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ НАСЛІДКІВ ПЕРЕЖИВАННЯ ЖІНКАМИ ВНУТРІШНЬОСІМЕЙНОГО НАСИЛЛЯ	26
2.1. Загальний опис методичного інструментарію.....	26
2.2. Характеристика вибірки.	33
2.3. Методи та методики дослідження.....	34
Висновки до Розділу 2.....	37
РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ НАСЛІДКІВ ПЕРЕЖИВАННЯ ЖІНКАМИ ВНУТРІШНЬОСІМЕЙНОГО НАСИЛЛЯ.....	38
3.1. Результати дослідження та їх інтерпретація.....	38
3.2. Практичні рекомендації щодо подолання наслідків внутрішньосімейного насилля у жінок.....	53
Висновки до Розділу 3.....	59
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сьогодні проблематика насильства, а особливо домашнього насильства є вкрай актуальною, оскільки досить поширена у контексті сучасного соціального становища та устрою. Загалом, проблема домашнього насильства є основною проблемою по відношенню до прав людини та однією з найважчих у розслідуванні та вирішенні.

До того ж, у сучасному суспільстві проблема домашнього насильства поширена не в окремих регіонах чи країнах. Ця проблема є інтернаціональною та у різних культурах та країнах відрізняється тільки мірою уваги, яку приділяють цьому питанню та кількістю випадків відносно населення. Частіше жертвами домашнього насильства стають саме жінки, оскільки стереотипно жінки вважаються слабшими, готовими терпіти, залежними.

Наразі поняття «домашнє насильство» є не надто глибоким, йому приділяють дуже мало уваги, оскільки немає чіткого розуміння, що саме у стосунках партнерів можна вважати насиллям. Часто можна почути, що під терміном домашнього насилля розуміють застосування сили одним членом родини до іншого (батьки та діти; партнери між собою; один з партнерів до іншого та дітей).

На території України насильство, що спрямоване на жінку у межах родини є одним з найрозповсюдженіших видів насильства загалом. Більше 70% жертв насильства становлять жінки та діти. Жінки та дівчата з самого дитинства відчувають постійний страх, що вони є об'єктами для нападу, насильства, відчуття безпеки підірвано з ранніх років. За даними статистики, 19.7% дівчат у віці до 12 років були жертвами сексуального насильства зі сторони старших, до чого 80% всіх злочинів були заподіяні саме родичами дитини.

В нашій країні проблемою домашнього насилля займаються не досить глибоко, оскільки в нашій культурі є стереотипи, щодо сімейної ситуації. Про це свідчить навіть культурний спадок у вигляді прислів'їв, приказок та ін. Наприклад: «не виносьте сору з хати», «б'є – значить любить» та ін. Люди на рівні підсвідомості продовжують приховувати проблему, до поки вона не стане занадто масштабною, щоб подальше її приховування стало неможливим.

Так само часто можна почути, що насильство в родині – уділ неблагополучних сімей, де подружжя зловживає алкоголем чи наркотиками, мають кримінальне минуле, чи навіть сьогодні продовжують коїти злочини, проте це поняття є хибним. Всі випадки домашнього насильства були зафіксовані у будь якому класі родин, і заможних і бідних, і благополучних і ні. Власне, статки та соціальний рівень родини жодним чином не характеризує її як безпечну та ту, в якій немає насильства.

Україна стала розглядати та досліджувати теми домашнього насильства та гендерної рівності тільки в останні десятиріччя. Сучасні дослідження цих феноменів досі залишаються невизначеними та не повними.

Раніше, тема домашнього насильства була табуована, оскільки пропаганда минулих років не давала вільно та спокійно обговорювати такі теми, так само як і тема конфліктів у родині, непорозумінь та інших сімейних проблем, через все ті ж установки минулого.

Питання попередження насильства у родинях та проблем у стосунках є вкрай актуальним на сьогодні, оскільки зможе зберегти багато життів жінок та дітей, забезпечити їм здорову психіку та безпеку до зовнішнього світу, позбавити їх страху власних партнерів чи батьків та попередити проблеми зі здоров'ям.

Об'єкт дослідження: внутрішньосімейне насилля

Предмет дослідження: психологічні наслідки переживання жінками внутрішньо сімейного насилля

Мета дослідження – вивчити психологічні наслідки переживання жінками внутрішньо сімейного насилля

Завдання дослідження:

1. Провести теоретичний аналіз психологічних особливостей жінок, що пережили внутрішньо сімейне фізичне насилля
2. Вивчити особливості сімейного сценарію жінок, що пережили внутрішньо сімейне фізичне насилля
3. Визначити рівень міжособистісної залежності у жінок, що пережили внутрішньо сімейне фізичне насилля
4. Вивчити особливості особистісних рис у жінок, що пережили внутрішньо сімейне фізичне насилля
5. Розробити практичні рекомендації щодо подолання наслідків внутрішньосімейного насилля для жінок

Методи дослідження: теоретичні; емпіричні: авторська анкета, метод «Генограми» В. Макаров та Г. Макарова; тест міжособистісної залежності IDI, Р. Гіршфільд; П'ятифакторний особистісний опитувальник 5PFQ; статистичні: дескриптивна статистика; тест Манна-Уїтні.

Емпірична база дослідження. У дослідженні взяли участь 37 осіб, що були розподілені на 2 групи - до першої групи увійшли 17 жінок, що мали власний досвід переживання внутрішньосімейного насилля. До другої групи увійшли 20 жінок, що мали досвід спостереження за внутрішньо сімейним насиллям. До контрольної групи увійшли 21 жінка, що не мали досвіду переживання внутрішньо сімейного фізичного насилля.

Теоретико-методологічна основа дослідження. Проблему насилля над жінками досліджували такі науковці, як: А. Андреева, О. Бодальов, Г. Божович, Л.

Виготський, С. Голод, Б. Гузиков, , Л. Максименко, Л. Орбан-Лембрик, В. Столін.

Практична значущість роботи визначається в тому, що результати дослідження можуть бути використані у практиці психотерапевтів та соціальних працівників, що допомагають жінкам вийти із аб'юзивних стосунків та адаптуватися до життя після переживання внутрішньо сімейного фізичного насилля, а також можуть бути корисні в практиці психокорекції жінок, що переживають внутрішньосімейне насилля.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОК, ЩО ПЕРЕЖИЛИ ДОМАШНІХ НАСИЛЛЯ

1.1 Поняття, види та причини домашнього насилля

На сьогодні ситуація щодо насильства над жінками у родині є досить серйозним механізмом, що у соціумі ставить жінок у залежне положення та змушує їх відчувати себе менш вартими та відчувати себе у постійній небезпеці [19].

Насильство по відношенню до жінок – значно більша проблема, ніж може здаватись на перший погляд. Це система ієрархізованих стосунків, що будуються на владі та підпорядкуванні та стосуються загалом поняття гендерних стосунків, рівності статей та рівності. Поняття насильства щодо жінок за системою ООН означає: «будь-який акт насильства, що чиниться на підставі статевої ознаки, який спричиняє або може заподіяти фізичний, статевий, психологічний збиток або страждання жінці, а також загрози скоєння таких актів, примус або довільне позбавлення волі, будь то у громадському або особистому житті» [24].

Саме поняття насильства має комплексний характер. Це неоднозначне поняття, що характеризується різними типами насильства, характеру поранень та травм. На сьогодні також різні дослідники виділяють поняття емоційного, економічного, психологічного, сексуального та фізичного насильства, що різняться за своєю природою та наслідками. Деякі дослідники характеризують насильство – як реакцію на подразник, неприродну реакцію на сильний емоційний тиск, проте саме поняття насильства та його природа дає чітко зрозуміти – що це не захисна реакція і не відповідь на стрес – це чіткий злочин проти прав людини, а трактування подібних визначень щодо насильства тільки

розвиває розуміння жінками своєї провини у тому, що на неї звернене насильство та змушує жінку і надалі терпіти погане ставлення до себе [22].

Фактично, домашнє насильство – це злочинні дії одного партнера до іншого, що дозволяє агресору втримати контроль та збільшити почуття страху та послуху у іншого [14].

Однією з головних характеристик домашнього насильства є циклічність. Частіше за все, це або певна поведінка агресора, що перетікає у певний емоційний цикл, так звані «гойдалки», або чергове використання різних видів насильства та ненормованість причин [10].

Особливостями саме домашнього насильства так само є те, що:

- насильство породжується та розвивається між особами, що тим чи іншим чином залежні одне від одного;
- насильство є досить тривалим за часом, може продовжуватись протягом років;
- насильство завжди спричиняють наодинці;
- домашнє насильство є системним та не з'являється просто так і завжди має причину;
- частіше за все після першого епізоду слідує наступні;
- має тенденцію динамічного деструктивного посилення;
- для агресора виступає найбільш простим способом досягти власних цілей [16].

На сьогодні у науковій літературі існує певна класифікація поняття насильства. Виділяють такі види насильства як: фізичне, сексуальне, психологічне та економічне насильство.

І. Горшкова та І. Шуригіна у своїх дослідженнях вказували, що: «фізичне насильство визначається як навмисне використання фізичної сили чи знарядь для заподіяння жінці ушкоджень або травм» [13].

Фізичне насильство – це пряма дія, що провокує фізичні пошкодження, нанесення травм, або порушення здоров'я та роботи організму, або погроза чи намір вчинити такі дії. Тобто, до фізичного насильства можна віднести: погрози щодо застосування сили; залякування словами чи жестами; застосування сили без нанесення тілесних ушкоджень; нанесення болю без тілесних ушкоджень; загрози вбивства; нанесення тілесних ушкоджень легкої, середньої або високої тяжкості; вбивство [32]. Фізичне насильство є одним з найпопулярніших видів домашнього насильства, і найбільш небезпечним для жертви, оскільки може призвести до інвалідності, тяжких травм та позбавлення життя. За статистикою, 36 000 жінок в день піддаються фізичному насильству від власних чоловіків чи співмешканців, а кожна третя жінка потерпала від фізичного чи сексуального насильства протягом життя [11]. Близько 50% всіх цих жінок потерпали від насильства під час найбільш уразливих періодів свого життя, таких як: вагітність, годування, сильних депресивних епізодів або маючи немовля. Фізичне насильство є найбільшою загрозою для здоров'я та життя жінок [17].

Також, фізичне насильство дуже часто пов'язують із сексуальним, до чого зв'язок може збільшуватись відповідно до того, наскільки жорстоке сексуальне насильство, тобто воно має пряму кореляцію та пов'язане між собою.

Терміном сексуального насильства означають статевий акт, що був звершений без активної згоди двох сторін, частіше із застосуванням сили чи погроз, що відбувається шляхом примушення одного статевого партнера до сексу з іншим. Часто, для примушення до сексуального контакту використовують саме фізичне насильство (побиття, залякування, примус, застосування зброї чи інших допоміжних небезпечних предметів). Це сексуальний злочин, що спрямований на приниження, покарання чи вилит

образи на жінку, часто застосовується після побоїв та інших фізичних актів насильства [4].

Також до сексуального насильства можна віднести спроби чоловіка примусити жінку до нових експериментів у сексі чи нового виду сексу, використання іграшок чи сексуальної амуніції проти волі жінки та подальші маніпуляції чи образи (а іноді і погрози та побої) за незгоди на той чи інший вид сексуальних стосунків. Часто примусовий статевий акт створюють чоловіки у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, під час сильної агресії, образи чи відчуття не вдалості власного життя. Домінування у такому процесі (саме у насильному акті) дає чоловіку можливість відчувати владу та самоствердитись за рахунок скоєння злочину та приниження жертви [22].

Психологічне насильство – це дуже небезпечне та дуже поширене, проте приховане та непомітне насильство, про яке не прийнято говорити. Це насильство, що відбувається із застосуванням вербального та невербального компоненту (слів, виразів, жестів, міміки та ін.), що спричиняє сильне занепокоєння людини, пригнічує її, ображає, принижує її гідність та честь, знецінює її переживання та спричиняє зневагу, закритість, провокує комплекси. Частіше за все, люди, що чинять психологічне насильство діють за одним і тим самим сценарієм. Де перше і найголовніше – ізоляція жертви. Людина перестає спілкуватись з друзями, перестає виходити з дому, свариться з батьками та родичами, залишається на самоті та бачить «рятівника» тільки у маніпуляторі, що поряд. Людина стає заручником, знаходиться в повній емоційній та психологічній залежності від агресора та намагається усіма силами триматись за нього. Саме тому, жертви психологічного насильства мовчать про злочини, що чинять у її бік, оскільки вважає, що вона не потрібна нікому, окрім цієї людини, відчуває провину та вважає, що вона сама заслужила такого ставлення до себе.

Процес ізоляції відбувається поступово, без зайвого тиску. Агресор поступово віддаляє жертву від контактів із близькими, створюючи певний бар'єр між ними та запевняє жертву, що їй близькі роблять для неї тільки гірше та взагалі немає нікого, хто скаже їй правду та залишиться з нею окрім нього. Це створює підсвідомий страх втратити таку людину та змушує триматись за неї [22].

Дуже часто, психологічне насильство є компонентом, що входить до складу загального домашнього насильства та змішується також з фізичним чи сексуальним насильством. Жінка продовжує терпіти побої, регулярні травми, біль та психологічний дискомфорт, через нав'язане почуття самотності та впевненості в тому, що їй ніхто не допоможе [15].

Психологічне насильство часто призводить до серйозних нервових розладів, депресивних епізодів, травматизації, порушенню психічних процесів, а іноді навіть до спроб покінчити із життям, у тих випадках, коли людина впевнена, що не може впоратись із ситуацією, яка склалась у її житті, і будучи впевнена, що ніхто не допоможе їй, вона вдається до крайніх мір, таких як суїцид [7]. Психологічне насильство є предиктором руйнування особистості жінки, її майбутньої непристосованості до життя, сильної травматизації та сильних наслідків для психіки у майбутньому.

Наступний тип, що відноситься до домашнього насильства можна вважати економічне насильство. Це той тип насильства, коли агресор (частіше чоловік) створює умови, у яких жінка не має доступу до грошей та взагалі засобів існування і не може забезпечувати своє життя та життєдіяльність без чоловіка. Він забирає її гроші та розпоряджається ними, вирішує, що їй можна купувати, а що – ні, вирішує які покупки варті, а які ні. Жінка автоматично стає повністю матеріально та емоційно залежною від чоловіка, покладається на його думку, не має власного слова та точки зору[2]. Також у поняття економічного

насильства з і інші особливості, ті, про які не прийнято говорити в контексті насильства і які, на жаль, стали нормальними у нашому суспільстві. Наприклад: відмова від фінансової допомоги у утримуванні спільної дитини, приховування статків, виділення грошей для жінки, перевірка коштів жінки, її транзакцій, рахунків та підрахунок витрат. Жінка, що має особисті кошти позбувається права розпоряджатись власними фінансами [23].

Економічне насильство проявляється у тому що:

- жінка вимушена просити гроші;
- вона не має права вирішувати, які речі важливі для покупок, а які ні;
- має терпіти відмови у грошах;
- вона має звітувати про витрачені кошти;
- різниця у витратах чоловіка та жінки, де жінка у програшній позиції;
- постійні докори, щодо фінансів та фінансової ситуації;
- звинувачення жінки щодо витрачання коштів та у тому, що в родині фінансові труднощі [16].

Головною причиною формування та розвитку емоційного насильства є нерівномірний розподіл ролей та обов'язків у родині, що ставить жінку у залежну позицію та представляє чоловіка як єдиний спосіб виживання, оскільки він заробляє гроші [2].

Таким чином, поняття насильства – це серйозна проблема сучасного суспільства, що не може залишитись без уваги сучасної науки, оскільки загрожує стабільності, психологічному та фізичному здоров'ю, а іноді і життю людини, що є жертвою насильства. Насильство – це злочинні дії, що порушують права людини, які спрямовані на позбавлення людини свободи вибору та полягають у контролі поведінки, думок, почуттів та особливостей іншого. Головна мета насильника – приниження, підпорядкування жертви собі, завдяки

маніпуляціям або грубої сили. Агресор використовує насильство для досягнення власних цілей, як швидкий спосіб отримати підлеглого. Особистість, що повністю зламана та залежна від агресора та буде виконувати його розпорядження через страх, хворобливу прихильність чи впевненість у тому, що без цієї людини вона ні на що не здатна.

1.2 Жінка як об'єкт насилля в сім'ї

На території України, проблема домашнього насильства була дуже не вивченою, цю нішу займали представники юриспруденції та правоохоронних органів, а з точки зору психології, соціології чи філософії ці питання не вивчались та увага на них майже не концентрувалась. Проте, висновки, що були зроблені на основі цієї теми за останні роки говорить про те, що таке ставлення до ситуації насильства є вкрай помилковою, і вивчення цього потіння має стояти одним з перших та бути головною темою досліджень саме наук про особистість, для передбачення таких проблем та зниження статистики. Те, який вклад зі сторони держави було вкладено в вивчення та розвиток цього поняття можна побачити з кількості психологічних центрів, що були відкриті задля допомоги жінкам, що пережили насильство та соціальних центрів захисту жертв насильства [32].

На території України насильство, що спрямоване на жінку у межах родини є одним з найрозповсюдженіших видів насильства загалом. Статистика наводить такі данні, про вплив насильства в сім'ї на стереотипи поведінки жінок та дітей в Україні, що: «у 19% родин наявні ворожість та ображення, а в 10% - фізичне насильство. У реальності фізичне насильство має місце у 18-20% родин, і в більшості випадків воно спрямоване на жінок. 30-40% усіх дзвінків, що надходять у відділки міліції, пов'язані з домашнім насильством. Від 30 до 50% усіх жінок, що перебувають в травматологічних відділеннях»[5].

На сьогодні проблема домашнього насильства і досі залишається найбільш актуальною у сучасній Україні.

При поширенні ідей, щодо рівності статей та гендеру, захисту прав жінок та захисту жінок дуже гостро постало питання щодо перешкод, що ускладнюють процес надання захисту прав та свобод жінки у сучасних умовах, і головною з цих причин стало саме домашнє насильство та його прояви у родинах. Жінка не відчуває себе у безпеці, через те, що сучасна правоохоронна система в Україні не дає гарантій забезпечення покарання кривднику та часто ігнорує звернення щодо насильства у родині, що провокує недовіру у представниць жіночої статі та страхом перед агресором, що може заподіяти ще більшої шкоди, коли вона звернеться по допомогу [10].

На сьогодні у всій Європі питання насильства та захисту прав жінок стає вкрай гостро, оскільки ні вдома, ні на вулиці, на роботі чи в громадських місцях жінка не може відчувати повну безпеку, оскільки випадки нападу та звершення актів насильства у всіх можливих місцях постійно існують. Жінки та дівчата з самого дитинства відчують постійний страх, що вони є об'єктами для нападу, насильства, відчуття безпеки підірвано з ранніх років. За даними статистики, 19.7% дівчат у віці до 12 років були жертвами сексуального насильства зі сторони старших, до чого 80% всіх злочинів були заподіяні саме родичами дитини [15]. За оцінками Світового банку: «в промислово розвинених країнах на зґвалтування та насильство в сім'ї в загальному показнику смертності жінок віком 15-44 роки припадає 19 відсотків» [12].

Очевидно, що наслідки насильства для жінок є вкрай серйозними, оскільки це травма для фізичного та психологічного стану жінки. Взагалі, ці наслідки впливають згодом не лише на безпосередньо жертв насильства, а також на їх найближче оточення, дітей, батьків та загалом суспільство. За даними, що з'явилися в ході сучасних досліджень виявлено, що: « жінки, котрі

стали жертвами насильства, мають нижчу успішність та нижчу здатність заробляти; вони також виявляють більшу схильність до самоізоляції від суспільства, у них частіше розвиваються депресивні стани» [13].

Також, досить сильними наслідками для жінки, що стали жертвами домашнього насильства є те, що їм доводиться зіткнутись з багатьма серйозними проблемами у суспільстві, що виявляються у взаємостосунках з іншими людьми, страхами перед чоловіками чи близькими стосунками, недовіра до світу та ін.

За дослідженнями, що були проведені стосовно жертв домашнього насильства було виділено певні спільні характеристики, такі як:

- фрустрація;
- депресія;
- соціальна ізоляція;
- суїцид чи спроби суїциду;
- залежність (у будь якого вигляді);
- низька самооцінка;
- криза ідентифікації;
- втрата відчуття загрози;
- сумирність [21].

Суїцид є однією з найбільш розповсюджених проблем серед жертв насильства. У жінки, що пережили насильство характерно низький рівень уміння вирішувати власні проблеми та боротись зі стресом, вони з великим боєм приймають рішення, для них вкрай важко приймати на себе відповідальність. Тому іноді для себе вони бачать єдиний вихід із кола насильства, і це – самогубство [12]. Так само, жертви насильства часто зловживають алкоголем чи наркотиками, оскільки тільки таким чином можуть

позбутись почуття безвиході та самотності. Це спосіб втечі від реальності, яка жінку травмує та завдає шкоди.

Щодо психологічної корекції цього стану, існує безліч теорій, проте основними тезами більшості з них є те, що стан жінки треба повернути її до нормального життя шляхом підвищення самооцінки, розслаблення, навіювання відчуття безпеки та захищеності. Важливим пунктом також є навчання. Жертвам необхідно побороти свій страх перед прийняттям рішень та навчитись жити незалежно від інших людей та обставин. Вихід із залежного стану – є головною метою у процесі корекції та реабілітації жінок, що постраждали від домашнього насильства [27].

Залежність від партнера у жінки може проявлятися у декількох варіантах: економічна, емоційна, сексуальна та ін. Проте емоційна – є найбільш важкою та найменш усвідомлюваною. Жінка, що знаходиться у залежних стосунках швидко адаптується до ситуації насильства, їй здається, що все не так, як є насправді, вона починає довіряти та звикати до речей, які не мають вважатись за норму. Так само, зі сторони маніпулятора починається підміна понять. Маніпулятор намагається прикрити контроль турботою, вказівки – допомогою а побиття намагається виправдати повчанням. Сексуальне насильство частіше за все агресор пояснює бажанням. «Я так тебе хочу, саме тебе, тому я так вчинив». Це викликає безлад у голові жертви і вона до кінця не може зрозуміти, що відбувається насправді та часто навіть відчуває провину перед агресором, що є сильним почуттям, на якому можна маніпулювати [15].

На сьогодні, одним з головних напрямків роботі соціальних служб та організацій з допомоги жертвам насильства є попередження та запобігання можливості таких актів. Ідеї попередження насильства ґрунтуються на вихованні у жінок власної гідності, зміні соціальних ролей, отриманні жінкою

певних прав та свобод, навчання відстоювати власні кордони та мати розуміння щодо власних прав та захисту них [3].

Проблема домашнього насильства є однією з найголовніших на сьогодні, оскільки недостатня увага цьому питанню, призвела до майже нормалізування насильства щодо жінок у родинах. Це питання немає ані вікових ані культурних обмежень, ситуація насильства існує по всьому світу та призводить до підвищення смертності через насильство серед жінок. За даними статистики за 2018 рік, чисельність жертв від домашнього насилля сягає від 40% до 80% [5].

На сьогодні, ситуація домашнього насильства в Україні стала ще більш гострою. Організація ООН України зазначала, що: «500 тисяч чоловіків і жінок були учасниками антитерористичної операції й не проходили психологічну реабілітацію. Додати до цього ще 1,5 мільйона переселенців, які вимушені починати життя з нуля на новому місці і яким кожного дня доводиться вирішувати складні питання, що пов'язані з побутовими проблемами, такими як пошук роботи, житла, нової школи чи дитсадку тощо» [16].

Постійний стрес також може стати предиктором розвитку домашнього насильства або його трансформації у більш жорстоке, що доходить навіть до вбивства. За статистикою, що зводиться в нашій країні, кожного року від домашнього насильства потерпає близько 400 000 жінок [32].

Станом на 2016 рік, у відділення національної поліції було зафіксовано близько 107 тис. звернень від жертв домашнього насильства, проте набагато більш сумною цю статистику робить те, що навіть половина з цих звернень не дійшла навіть до суду, а з розглянутих лише чверть були доведені до кінця та агресори були покарані.

У сучасному суспільстві за прояв домашнього насильства прийнято вважати побої, проте насправді, саме нанесення жертві тілесних ушкоджень складає менше половини усіх страждань, що переживають жертви домашнього

насильства, проте через такі стереотипи у суспільстві, жертви не звертаються за допомогою та вважають свої проблеми недостатніми, виправдовуючи це словами: «так, але він же мене не б'є». В той же час, в культурі нашої країни прийнято мовчати про власні сімейні проблеми, з дитинства, нас вчать, що не потрібно просити про допомогу, треба терпіти, не треба жалітись чи до когось звертатись. Це все формує поняття, що проблеми людини незначні, що вони не мають права бути вирішеними, допомога починає асоціюватись з приниженням, низькою та слабкою позицією. Саме через це, більшість випадків домашнього насильства залишаються «за закритими дверима» і про них ніхто не знає. Саме тому, можна помножувати всі статистичні дані, що ми маємо щодо домашнього насильства мінімум на два, а то і на три [22].

Родина, у будь якій культурі, є найважливішою структурною одиницею будь якого суспільства, що є первинним джерелом формування та вивчення норм моралі і права, є першою соціальною структурою, у яку потрапляє дитина та формує соціальні, економічні, політичні та культурні норми на території країни. Так само, сім'я є гарантом стабільності та безпеки суспільства, є її безпосередньою складовою, що несе відповідальність за виховання нових громадян, вирішення демографічної ситуації та передачі культурного спадку певного регіону, що дозволяє народу зберегти самобутність та незалежність [11].

У висновку доречно також наголосити, що проблема домашнього насильства в контексті насильства над жінками по всьому світу залишається дуже гострою та потребує оголошення. Про насильство треба говорити, жінки не мають мовчати про знущання та приниження. Це питання має стати державним і рішення цієї проблеми необхідно знаходити якомога швидше, оскільки насильство – не є нормою і мовчати про це – означає підтримувати та

погоджуватись із таким станом речей, що є недопустимим у сучасному суспільстві.

1.3 Психологічні наслідки переживання домашнього насильства

Насильство у родині – це результат давно встановлених у суспільстві гендерних та соціальних ролей, що приписують представникам різної статі особливі патерни поведінки та заохочують їх виконання. В більшості, присвоєння таких стилів поведінки відбувається в родині, шляхом прикладу, який надають батьки, транслуючи власні стосунки та виховання, де вони намагаються привити дитині норми поведінки та особливостей, що притаманні її гендеру. Так, з дитинства дівчат вчать не битись та не дражнитись, не ображати інших, терпіти, ховатись, бути обережними на вулицях та в інших громадських місцях, одягають в рожеве, змушують носити спідниці, вчать готувати та прибирати, навіюють бажання мати дітей, створювати родину, нав'язують, що чоловік – це особа, якою жінка має опікуватись, нав'язують страх втрати чоловіка та як наслідок, навчають залежності від чоловіка [19].

В той же час, при вихованні хлопчиків, їх агресивна поведінка заохочується, їх відправляють на боротьбу, дарують ігри, в яких багато сцен насильства, «чоловічі» іграшки часто пов'язані з холодною зброєю, солдатиками, літаками та ін. Все це є предиктором того, що в майбутньому стосунки між гендерами є вкрай нестабільними, тому що жінка намагається прислужувати чоловіку, а чоловік досягає авторитету чи досягає свого шляхом насильства, побоїв та агресивної поведінки, оскільки не має навичок конструктивного розв'язання конфліктів. Його основна мета – досягнення повної влади та підпорядкування жінки собі.

Розвиток досліджень на тему домашнього насильства в першу чергу передбачає визначення наслідків цього акту, для того щоб зрозуміти масштаб

проблеми та які наслідки можуть допомогти визначити насильство, що дозволяє зробити висновок про те, як саме домашнє насильство впливає на жінок-жертв насильства.

Жінки, що стали жертвами будь якого з видів домашнього насильства формують певну стратегію поведінки, яка дозволяє психіці захищатись від наслідків насильства та зберігати стан життєдіяльності особистості. Саме тому часто люди, що пережили насильство не згадують ці події, або нормалізують такі відносини між подружжям та терплять, виправдовуючи це різними способами. Такі захисти у великій кількості провокують багато розладів та соматичних хвороб. Серед них дослідники виділяють явище набутої безпорадності [19], віктимізації [20].

Набута безпорадність у цьому випадку формується як захисна реакція, що виникає в наслідок постійних травмуючих факторів та хронічного стресу та проявляються у системі установок, думок та способах поведінки, де вона повністю залежить від думок та дій інших, швидко адаптується до нових людей, не має здатності прийняти рішення та взяти на себе відповідальність, її психіка регресує до дитячого стану повної неможливості виживання самотійно, що є великою проблемою для подальшого життя жінок, що довго переживали насильство та змогли від нього врятуватись [4]. Вона починає знецінювати власне життя, знаходиться в постійному пригніченому стані, не впевнена в собі та своїх силах. Це в свою чергу знижує загальну самооцінку, рівень домагань, жінка стає ригідною, вона ні до чого не устрімлюється, не ставить цілей, не хоче та не може розвиватись, що погіршує її стосунки з оточуючими, близькими, через це виникає складність у пошуку нового партнера, оскільки це дратує оточуючих, проте для жінки ще додатковий доказ, що крім минулого партнера вона нікому не потрібна та вона заслуговувала подібного ставлення.

Тривале переживання такого стану змушує людину почуватись у ситуації безпорадності та безвихідності, що тільки сильніше її пригнічує. Вихід з цього кола страждань – дуже довгий та ємкий процес, що потребує контролю фахівців чи допомоги психологів та психіатрів [7].

Не реалізований гнів, образу та огиду, що психіка давала в реакцію на чоловіка, але не могла проявити через страх чи біль, згодом, намагається вийти, що провокує обернене явище. Всі негативні емоції жінка переводить на саму себе, що викликає почуття провини та огиди до себе, тому часто можна побачити ситуацію, де жертва насильства визнає у акті насильства власну провину та вважає себе не гідною нормального ставлення до себе. Для жінки стирається межа, де вона розуміє, що може припинити це. Все її життя стає безкінечним очікуванням наступного насильницького акту та вигадкування слів чи поведінки, що могли б цьому запобігти.

Згодом, це відчуття генералізується, воно стає масштабним та повним. Жертви насильства у цьому випадку взагалі перестають вірити у існування іншого життя, тому ми можемо бачити людей, що на здорові та міцні стосунки кажуть: «не може такого бути». Їх картина світу стирає всі можливі згадки про щасливе минуле, та підмінює поняття, видаючи за щасливі моменти ті години, коли чоловік не бив чи не чинив насильство. В такій ситуації врятувати людину дуже складно, тому що для неї більше не існує поняття норми, яка визначена правами людини, вона повністю залежна і має величезні страхи, щодо життя в інших умовах. Зона насильства, страху та болю стає для людини зоною комфорту [17]. Жінки переконані, що насильство, яке їх супроводжує, є їх життєвою дорогою і вони не можуть впливати на ситуацію [22].

Цей стан часто стає предиктором виникнення різного роду психологічних розладів, нічних жахів, порушення харчової поведінки та залежностей, людина, що постійно перебуває у стані страху та стресу стає більш

ригідною, постійно відчувається в небезпеці та має проблеми з тривожністю та невпевненістю в собі.

Таким чином, особливості прояву синдрому набутої безпорадності, у жінок, що потерпали від домашнього насильства такі як:

- невпевненість у завтрашньому дні;
- зневіра у зміни у житті;
- поганий сон;
- неможливість чинити опір;
- зміна самоствалення в гіршу сторону [25].

Наступний серйозний наслідок для жертв домашнього насильства – це віктимізація. Це поняття означає такий вид пристосування людини до небезпечної та травмуючої середовища, у випадку якого, людина починає асоціювати себе зі сном жертви та перетворює власну індивідуальність на жертвовну [39].

Цей процес є багаторівневим, оскільки повне усвідомлення жінкою та ідентифікування себе з жертвою домашнього насильства є досить затратним по часу та вимагає проходження певних етапів. Досліджуючи етапи, які проходить жінка у цьому випадку, було виділено так звані «рівні віктимізації» Серед них:

1. Спотворення установок і думок, щодо власного життя та особистості:

- Часова перспектива змінюється, людина не пам'ятає, що було до та не будує жодних планів на після, концентруючи свою увагу на тут і зараз, залишаючи в увазі тільки травматичну концентрацію;

- Зниження відчуття безпеки у жінок. Часті панічні атаки, постійна тривога, паніка, почуття постійного страху;

- Бажання ізоляції та повного виключення із суспільства;

2. Повторне ураження:

- Навіювання почуття провини зі сторони родичів та близьких, звинувачення у тому, що людина «сама провокує»;
 - Відсутність підтримки зі сторони близьких та друзів, розчарування у оточенні, посилення страху та сорому;
3. Приміряння на себе ролі жертви та входження в неї:
- Відчуття безпорадності та приреченості, що постійно переслідує жертву та провокує ще сильнішу апатію та фрустрацію;
 - Адаптація до власного стану апатичності та байдужості;
 - Не перенесення власних помилок та провалів, бажання кинути все одразу, після першої невдачі;
 - Звинувачення себе у всіх ситуаціях та проблемах у житті, перекладання провини на себе;
 - Проектування насильства на все своє подальше життя та всі його сфери;
 - Жертва починає творити насильство самостійно, відносно себе та перестає потребувати насильник [16].

Висновки до Розділу 1

Було визначено поняття домашнього насильства як будь-який акт насильства, що чиниться на підставі статевої ознаки, який спричиняє або може заподіяти фізичний, статевий, психологічний збиток або страждання жінці, а також загрози скоєння таких актів, примус або довільне позбавлення волі, будь то у громадському або особистому житті. Було визначено поняття емоційного, економічного, психологічного, сексуального та фізичного насильства, що різняться за своєю природою та наслідками. Було визначено, що особливостями саме домашнього насильства так само є те, що: насильство породжується та розвивається між особами, що тим чи іншим чином залежні одне від одного; насильство є досить тривалим за часом, може продовжуватись протягом років; насильство завжди спричиняють наодинці; домашнє насильство є системним та не з'являється просто так і завжди має причину; частіше за все після першого епізоду слідує наступні; має тенденцію динамічного деструктивного посилення; для агресора виступає найбільш простим способом досягти власних цілей. Було визначено, що головна мета насильника – приниження, підпорядкування жертви собі, завдяки маніпуляціям або грубої сили.

Було визначено, що на території України насильство, що спрямоване на жінку у межах родини є одним з найрозповсюдженіших видів насильства загалом. Було визначено, що більше 70% жертв насильства становлять жінки та діти. Було визначено, що жінки та дівчата з самого дитинства відчують постійний страх, що вони є об'єктами для нападу, насильства, відчуття безпеки підірвано з ранніх років. За даними статистики, 19.7% дівчат у віці до 12 років були жертвами сексуального насильства зі сторони старших, до чого 80% всіх злочинів були заподіяні саме родичами дитини. Було визначено, що жінки, котрі стали жертвами насильства, мають нижчу успішність та нижчу здатність заробляти; вони також виявляють більшу схильність до самоізоляції від

суспільства, у них частіше розвиваються депресивні стани. Було виділено певні спільні характеристики, такі як: фрустрація; депресія; соціальна ізоляція; суїцид чи спроби суїциду; залежність (у будь якого вигляді); низька самооцінка; криза ідентифікації; втрата відчуття загрози; сумирність. Було визначено, що кожного року від домашнього насильства потерпає близько 400 000 жінок.

Було визначено що насильство у родині – це результат давно встановлених у суспільстві гендерних та соціальних ролей, що приписують представникам різної статі особливі патерни поведінки та заохочують їх виконання. Було визначено наслідки для жертв домашнього насильства, такі як: жінки, що стали жертвами будь якого з видів домашнього насильства формують певну стратегію поведінки, яка дозволяє психіці захищатись від наслідків насильства та зберігати стан життєдіяльності особистості. У жінок розвивається явище набутої безпорадності та віктимізації (такий вид пристосування людини до небезпечної та травмуючої середи, у випадку якого, людина починає асоціювати себе зі саном жертви та перетворює власну індивідуальність на жертвовну). Було визначено, особливості прояву синдрому набутої безпорадності, у жінок, що потерпали від домашнього насильства такі як: невпевненість у завтрашньому дні; зневіра у зміни у житті; поганий сон; неможливість чинити опір; зміна самоствавлення в гіршу сторону.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ НАСЛІДКІВ ПЕРЕЖИВАННЯ ЖІНКАМИ ВНУТРІШНЬОСІМЕЙНОГО НАСИЛЛЯ

2.1. Загальний опис методичного інструментарію

Сімейне насилля несе свою шкоду не лише сімейному життю. Наслідками сімейного насилля є суттєве порушення психологічного стану жінок. Особливо враховуючи особистісні особливості жінок як таких, до яких належать загальна підвищена тривожність, сенситивність, чутливість тощо.

Саме тому виникає потреба у всебічному дослідженні психологічних наслідків сімейного насилля.

На нашу думку до таких наслідків може відноситись:

1. Порушення загального психічного стану
2. Підвищена тривожність
3. Стан фрустрації
4. Агресивність
5. Ворожість
6. Прояви ауто- та гетеро агресії
7. Підвищення рівня самотності
8. Зниження рівня самоповаги
9. Зниженні рівня суб'єктивного благополуччя
10. Суттєві порушення у характеристиках сексуального профілю та сексуальних атитюдів
11. Депресія
12. Невротичні розлади
13. Підвищення рівня спів залежності та міжособистісної залежності

Відповідно до окреслених наслідків ми проаналізували діагностичний інструментарій, що дає можливість скласти повну картину психологічних особливостей жінок, що постраждали від сімейного насилля.

Тест самооцінки психічних станів Г. Айзенка (1989).

Дана методика, що складається із 40 питань, дозволяє виявити особливості таких психічних станів особистості як:

- 1) Тривожність
- 2) Фрустрація
- 3) Агресивність
- 4) Ригідність

Опитувальник ворожості (BDHI) А. Басса, Е.Дарк в адаптації С. Єніколопова (1989).

Дана методика, опублікована в 1957 році американськими дослідниками Бассом та Даркі, дозволяє виявити рівень агресивності та ворожості досліджуваних.

За визначенням авторів, ворожість представляється як реакція ставлення, та виражає негативну оцінку особистістю людей та подій. У свою чергу агресію автори описують як прагнення особистості нанести шкоду іншій особистості або ж предмету.

В ході методики можливо визначити особливості агресивності та ворожості особистості за допомогою наступних діагностичних шкал:

1) Фізична агресія – шкала, що визначає прагнення особистості застосовувати фізичну силу проти іншої особистості.

2) Дотична агресія – шкала, що визначає прагнення особистості застосовувати агресію не прямо, а направляючи її на іншу особистість, що не має ставленні до стресової ситуації або ж певного предмету.

3) Роздратування – шкала, що визначає готовність особистості виражати власні негативні почуття при найменшій дії стресового фактору.

4) Негативізм – шкала, що визначає прагнення особистості діяти з точки зору «опозиції», активно боротися проти сталих норм та законів.

5) Образа – шкала, що визначає наявність у особистості заздрості та ненависті до певної особи, конкретної її дії бо ж уявної дії.

6) Підозрілість – шкала, що визначає особливості переживання відчуття, що знаходяться у межах між недовірою та обережністю у ставленні до оточуючих людей. Це переживання особистістю уявних побоювань, що оточуючі обов'язково мають нанести особистості шкоду.

7) Вербальна агресія - шкала, що визначає схильність особистості виражати негативні почуття через слова, образи, крики, погрози тощо.

8) Почуття провини – шкала, що визначає ставлення особистості до себе як до поганої людини, що причиною усіх негараздів свого життя та життя близьких їй людей.

Методика «Ауто- та гетеро агресія» Є. Ільїна (2004).

Дана методика, розроблена видатним дослідником Є. Ільїним, направлена на визначення схильності особистості до направлення агресії на себе та на інших. У даному випадку агресія сприймається, більшою мірою, у своїх фізичних проявах, тобто прагнення особистості нанести шкоду собі чи іншим.

Методика оцінки агресивності у стосунках А. Ассінгера (1993).

Дана методика дозволяє виявити не лише особливості загальної агресивності особистості, а й акцентує увагу на коректності або ж некоректності особистості у процесі розвитку соціальних контактів та міжособистісних стосунків.

Шкала суб'єктивного благополуччя А. Perrudet-Badoux, G. Mendelsohn, J. Chiche, в адаптації М. Соколової(1988).

Шкала дає можливість дослідити відчуття людиною суб'єктивного благополуччя.

Слід звернути увагу, що питання у даному опитувальнику є прямими та зворотними. Сумарний показник вказує на загальний рівень суб'єктивного благополуччя. Загальний бал переводиться у «стени», від 1 до 10.

Шкала самоповаги (RSES) Morris Rosenberg (1965).

Дана методика дозволяє виявити рівень самоповаги особистості. Дана методика є найбільш популярною у сфері дослідження особистості та особливосте її переживань.

На думку автора методики до конструкту самоповаги особистості входять такі складові:

- 1) Оцінка себе від позитивного до негативного полюсу
- 2) усвідомлення власної цінності
- 3) усвідомлення власного права на щасливе життя
- 4) відчуття психологічного комфорту за умови вираження власних думок та окресленні власних відчуттів
- 5) обов'язкове переживання радості у власному житті та усвідомлення її як одного із головніших «прав» в житті.

Шкала суб'єктивного переживання самотності (СПО) С. Духновського (2010).

Дана методика направлена на вивчення особливостей переживання особистості відчуття самотності. На думку автора методика самотність є базисною основою дисгармонійних стосунків особистості не тільки із оточуючими, близькими людьми, а й з самим собою.

Основна мета шкали – виявлені ступеня переживання самотності особистості як загального показника.

Методика оцінки сексуального профілю О. Потьомкіної (1993).

Дана методика направлена на дослідження особливостей сексуальної поведінки досліджуваного.

Дані особливості представлені у 14 діагностичних шкалах методики:

- 1) Експресивність – висока емоційна виразність почуттів особистості
- 2) Сміливість - рішучість у спілкування із особистостями протилежної статі
- 3) Вигода – отримання здебільше матеріальної вигоди від сексуальних стосунків
- 4) Вибірковість – наявність у особистості суворих меж оцінки сексуального партнера
- 5) Гіперсексуальність – висока сексуальна активність
- 6) Уважність до дрібниць – висока уважність особистості до обставин, інтер'єру, та партнеру взагалі.
- 7) Ніжність – прояв ніжності та чуттєвості до сексуального партнера
- 8) Жертовність – прагнення особистості поступатися власною думкою та інтересами у сторону інтересів сексуального партнера
- 9) Відповідальність – почуття боргу перед сексуальним партнер про процес та результат інтимних стосунків.
- 10) Любов як найвища цінність – присвоєння любові найвищого ступеня цінності у власному житті
- 11) Ревнощі – схильність проявляти сильне почуття ревності та створення конфліктів на даному підґрунті.
- 12) Різноманітність – схильність особистості у великій різноманітності сексуальних контактів а також форм інтимного життя
- 13) Фемінінність – прояв жіночності, тонкості та короткості, більшої чуттєвості у сексуальних стосунках
- 14) Відмова від сексуальних контактів на роботі

Деякі окремі питання даного опитувальника націлені на одиничні випадки особливих характеристик сексуального життя особистості (у разі відповіді «Так» на дані питання), а саме:

- Схильність відчувати «нероздільне кохання»
- Схильність швидко та безболісно розривати стосунки
- Схильність отримати задоволення від сексу
- Визнання лише гетеро сексуальних стосунків
- Прагнення бути коханим, а не кохати
- Вірність одному партнеру
- Задоволеність сексуальним життям
- Схильність до довготривалих перерв у сексуальних стосунках
- Схильність проявляти почуття, яких немає
- Бажання змінити стать

Шкала депресії Aaron T. Beck (1961, 1978) в адаптації Н. Тарабріної (2001).

Методика дозволяє проаналізувати особливості депресивних станів особистості. В основі даної методики лежать клінічні дослідження, що дозволяють виявити найбільш повторювані скарги особистості, відповідно до цього сформувані перелік найбільш релевантних причин депресивних станів та їх характеристики.

За результатами дослідження також виявляється загальний рівень репресивності особистості.

Шкала спів залежності (The Codependency Self-Inventory Scale, **CSIS**) Barry K. Weinhold, Janae B. Weinhold (1989) в адаптації О. Кочарян, Є.Фролова, Н.Смахтіна (2006).

Даний опитувальник дозволяє вивити ступінь спів залежності особистості у її стосунках. Результат діагностики не лише дозволяє визначити рівень для

самої особистості, а ще й відокремити актуальну потребу у проходженні особистістю психологічного тренінгу або ж особистих психотерапевтичних сесій.

Тест міжособистісної залежності (Interpersonal Dependency Inventory, IDI) R. M. Hirschfeld в адаптації О. Макушиної (1977).

Даний тест направлений на вивчення особливості міжособистісної залежності досліджуваного.

У даному випадку особливості представлені наступними діагностичними шкалами:

- 1) Емоційна опора на інших (ЕО)
- 2) Невпевненість у собі (Н)
- 3) Прагнення автономності (А)

Загальний показник міжособистісної залежності розраховується за наступною формулою:

$$З = ЕО + Н - А$$

Опитувальник невротичних розладів, ОНР (адаптація німецької методики BNVK-300) Г. Бакірова (1983)

Опитувальник призначений для дослідження особливостей актуального психічного та психологічного стану та особистісних рис досліджуваних осіб із наркотичною залежністю.

Опитувальник складається з 300 тверджень, за якими кожен з досліджуваних мав виразити свою згоду чи не згоду.

Ці 300 тверджень складають 30 шкал дослідження, серед яких 15 клінічних шкал, що докладно описують особливості психосоматичних проявів та реальних фізичних проблем досліджуваних, 7 особистісних шкал, що описують вплив психопатологічних розладів на стрижневі риси особистості та 6 спеціальних шкал, що досліджують особливості наявних тенденцій до

девіантної поведінки – зловживання нікотиним, алкоголем, лікарськими засобами тощо.

Опитувальник депресивних станів (ОДС) І.Беспалько (2001)

Дана методика дозволяє проаналізувати наявність та особливості протікання реально існуючих або потенційно можливих депресивних станів досліджуваних осіб із наркотичною залежністю.

Опитувальник складається із 97 питань, на які досліджувані мали свою згоду або не згоду.

За результатами дослідження підраховується середній показник схильності до депресивних станів. Тут ми можемо зробити висновок щодо потенційної можливості входження до стану депресії або ж наявності вже існуючої депресії.

2.2. Характеристика вибірки.

У дослідженні взяли участь 37 осіб, що були розподілені на 2 групи.

До першої групи увійшли 17 жінок, що мали власний досвід переживання внутрішньосімейного насилля. Досліджувані є учасниками тематичних форумів, де вони діляться досвідом та власно пережитими історіями. Вік досліджуваних 30-35 років. Проживають у різних містах України, такі як Київ, Харків, Хмельницький, Полтава, Дніпропетровськ, Одеса тощо. Досліджувані є представницями різних професій. Одружені. Мають дітей.

До другої групи увійшли 20 жінок, що мали досвід спостереження за внутрішньосімейним насиллям. Дані жінки спостерігати за внутрішньосімейним насиллям по відношенню до матері зі сторони свого батька, або свого дідуся чи бабусі. Вік досліджуваних 30-35 років. Проживають у різних містах України, такі як Київ, Харків, Хмельницький, Полтава, Дніпропетровськ, Одеса тощо. Досліджувані є представницями різних професій. Одружені. Мають дітей.

До контрольної групи увійшли 21 жінка, що не мали досвіду переживання внутрішньо сімейного фізичного насилля. Вік досліджуваних 30-35 років. Проживають у різних містах України, такі як Київ, Харків, Хмельницький, Полтава, Дніпропетровськ, Одеса тощо. Досліджувані є представницями різних професій. Одружені. Мають дітей.

2.3. Методи та методики дослідження

Для досягнення поставленої мети та завдань нами було використані наступні діагностичні методики:

1. Метод «Генограми» В. Макаров та Г. Макарова. Даний метод використовується в контексті дослідження сім'ї. Він дозволяє досліднику виявити не лише психологічні особливості конкретної особистості, а ще й виявити ряд особливих характеристик членів сім'ї дослідження. Тобто завдяки даному методу дослідник схематично отримує певну інформацію про історію сім'ї досліджуваного, робить свої висновки щодо причин сімейних криз конфліктів, а також діагностує ряд проблем, які мають подальші психологічні наслідки для людини.

В ході дослідження досліджуваним треба було відповісти на ряд питань:

- 1) Теперішній вік всіх членів Вашої сім'ї;
- 2) Дати народження та смерті, вік та діагноз померлих родичів;
- 3) Дати укладання шлюбів, тривалість шлюбів (вік дітей на момент розлучення);
- 4) Різниця у віці між подружжям;
- 5) Зміна прізвища, імені;
- 6) Кількість дітей у сім'ях;
- 7) Аборти, викидні;
- 8) Професії;

- 9) Хвороби, алкоголізм, наркоманія;
- 10) Ув'язнення до місць позбавлення волі (в'язниці, виправні колонії);
- 11) Суїциди, згвалтування, насильницька смерть, фізичні каліцтва;
- 12) Дорожньо-транспортні пригоди, нещасні випадки;
- 13) Еміграція, посилення;
- 14) Інцести (першого типу – заборонені зв'язки між кровними) родичами/ другого типу – між людьми, які стали родичами внаслідок укладання шлюбу).

Даний метод, здебільшого викривувався нами для розподілу досліджуваних жінок на групи досліджуваних, відповідно до пережитого досвіду внутрішньосімейного насилля та виділення контрольної групи жінок, що не мали досвіду переживання внутрішньосімейного насилля.

2. Тест міжособистісної залежності (Interpersonal Dependency Inventory, IDI) R. M. Hirschfeld в адаптації О. Макушиної (1977).

Даний тест направлений на вивчення особливості міжособистісної залежності досліджуваного.

У даному випадку особливості представлені наступними діагностичними шкалами:

- 1) Емоційна опора на інших (ЕО)
- 2) Невпевненість у собі (Н)
- 3) Прагнення автономності (А)

Загальний показник міжособистісної залежності розраховується за наступною формулою:

$$З = ЕО + Н - А$$

3. П'ятифакторний особистісний опитувальник 5PFQ Р. МакКрай та П. Коста. Даний тест також називають Big five – Велика п'ятірка.

Методика складається із 75 питань, що передбачає діагностику за наступними діагностичними полярними шкалами

- 1) екстраверсія – інтроверсія;
- 2) прихильність – відокремленість;
- 3) самоконтроль – імпульсивність;
- 4) емоційна нестійкість - емоційна стійкість;
- 5) експресивність – практичність.

Також нами було використано методи математичної статистики:

1. Дескриптивна статистика — розділ статистики, що дав нам змогу статично обробити отримані емпіричні дані систематизувати їх і, у подальшому, проаналізувати та зробити висновки щодо психологічних наслідків внутрішньо сімейного насилля для досліджуваних жінок.

2. Тест Манна-Уїтні – непараметричний статистичний метод, що використовувався нами для порівняння результатів дослідження за обраними діагностичними методиками за трьома групами жінок.

Висновки до Розділу 2

Проаналізовано основні психологічні наслідки внутрішньо сімейного насилля: порушення загального психічного стану, підвищена тривожність, стан фрустрації, агресивність, ворожість, прояви ауто- та гетеро агресії, підвищення рівня самотності, зниження рівня самоповаги, зниженні рівня суб'єктивного благополуччя, суттєві порушення у характеристиках сексуального профілю та сексуальних атитюдів, депресія, невротичні розлади, підвищення рівня спів залежності та міжособистісної залежності. Також проаналізовані методики їх дослідження.

Були обрані методи та методики дослідження: емпіричні - метод «Генограми» В. Макаров та Г. Макарова; тест міжособистісної залежності IDI,

Р. Гіршфільд; П'ятифакторний особистісний опитувальник 5PFQ; статистичні – дескриптивна статистика, порівняльний аналіз за тостом Манна-Уїтні.

Була описана емпірична база дослідження - у дослідженні взяли участь 37 осіб, що були розподілені на 2 групи - до першої групи увійшли 17 жінок, що мали власний досвід переживання внутрішньосімейного насилля. До другої групи увійшли 20 жінок, що мали досвід спостереження за внутрішньо сімейним насиллям. До контрольної групи увійшли 21 жінка, що не мали досвіду переживання внутрішньо сімейного фізичного насилля.

РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ НАСЛІДКІВ ПЕРЕЖИВАННЯ ЖІНКАМИ ВНУТРІШНЬОСІМЕЙНОГО НАСИЛЛЯ

3.1 Результати дослідження та їх інтерпретація

На даному етапі нами було проведено емпіричне дослідження, котре дало нам змогу виявити психологічні особливості жінок, що мали досвід внутрішньо сімейного насилля.

Серед досліджуваних є дві основні групи – жінки, що є жертвами внутрішньо сімейного насилля та жінки, що були свідками внутрішньо сімейного насилля, але особисто його не переносили. Також були представлені результати контрольної групи – жінок, що не мали досвіду внутрішньо сімейного насилля.

Першими нами було проаналізовано результати дослідження сімейних сценаріїв за методом «Генограма».

Результати дослідження занесені нами до Таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Результати дослідження за методом «Генограми» В. Макаров та Г.

Макарова

	Жінки, що мали досвід внутрішньосімейного насилля	Жінки, що мали досвід спостереження за внутрішньосімейним насиллям	Жінки, що не мали досвіду внутрішньосімейного насилля
Теперішній вік всіх членів Вашої сім'ї;	вік досліджуваних 30-35 років, вік чоловіків – 30-48 років, вік дітей 5-11 років, вік матерів 55-64 роки, вік батька 58-69	вік досліджуваних 30-35 років, вік чоловіків – 35-47 років, вік дітей 7-12 років, вік матерів 58-64 роки, вік батька 58-72	вік досліджуваних 30-35 років, вік чоловіків – 34-48 років, вік дітей 7-12 років, вік матерів 55-68 роки, вік батька 55-72

Продовження Таблиці 3.1

Дати народження та смерті, вік та діагноз померлих родичів	Бабусі – вік на момент смерті 60-89 років, дідусі 77-92	Бабусі – вік на момент смерті 70-86 років, дідусі 78-91	Бабусі – вік на момент смерті 70-85 років, дідусі 70-88
Дати укладання шлюбів, тривалість шлюбів (вік дітей на момент розлучення)	Тривалість шлюбу 5-10 років, розлучення відсутні	Тривалість шлюбу 5-10 років, розлучення відсутні	Тривалість шлюбу 5-10 років, розлучення відсутні
Різниця у віці між подружжям	5-18 років	5-17 років	4-18 років
Зміна прізвища, імені	У 100% досліджуваних при одруженні зміна прізвища	У 100% досліджуваних при одруженні зміна прізвища	У 100% досліджуваних при одруженні зміна прізвища
Кількість дітей у сім'ях	1-2	1-2	1-2
Аборти, викидні	відсутні	відсутні	відсутні
Професії	Домогосподарка, продавець-консультант, хатня робітниця, няня, медична сестра, лікар, вчитель	Домогосподарка, продавець-консультант, хатня робітниця, няня, медична сестра, лікар, вчитель	Бухгалтерія, сфера продажів, консультант, фріланс, кухар, адміністратор ресторану, адміністратор готелю
Хвороби, алкоголізм, наркоманія	У 70% алкгольна залежність зі сторони батька	У 70% алкгольна залежність зі сторони батька	У 20% алкгольна залежність зі сторони батька
Ув'язнення до місць позбавлення волі	відсутні	відсутні	відсутні

Суїциди, згвалтування, фізичне насилля	Фізичне внутрішньосімейне насилля зі сторони батька	Фізичне внутрішньосімейне насилля за сторони батька та чоловіка	Відсутні
Дорожньо-транспортні пригоди, нещасні випадки	відсутні	відсутні	відсутні
Еміграція	У 40% випадків переїз із зони АТО	У 25% випадків переїз із зони АТО	відсутні
Інцести	відсутні	відсутні	відсутні

Кожна з досліджуваних жінок із основних груп досліджуваних, а також контрольної групи відповіла на ряд запитань, що представлені у таблиці 3.1.

Для того, щоб більш детально проаналізувати особливості сімейних сценарій у співвідношенні із складовими питаннями, нами було детально розглянуто відповіді досліджуваних.

Одним із важливих питань у контексті даного дослідження є тривалість шлюбу досліджуваних жінок із їхніми чоловіками. Розподіл зображено нами графічно на Рис.3.1.

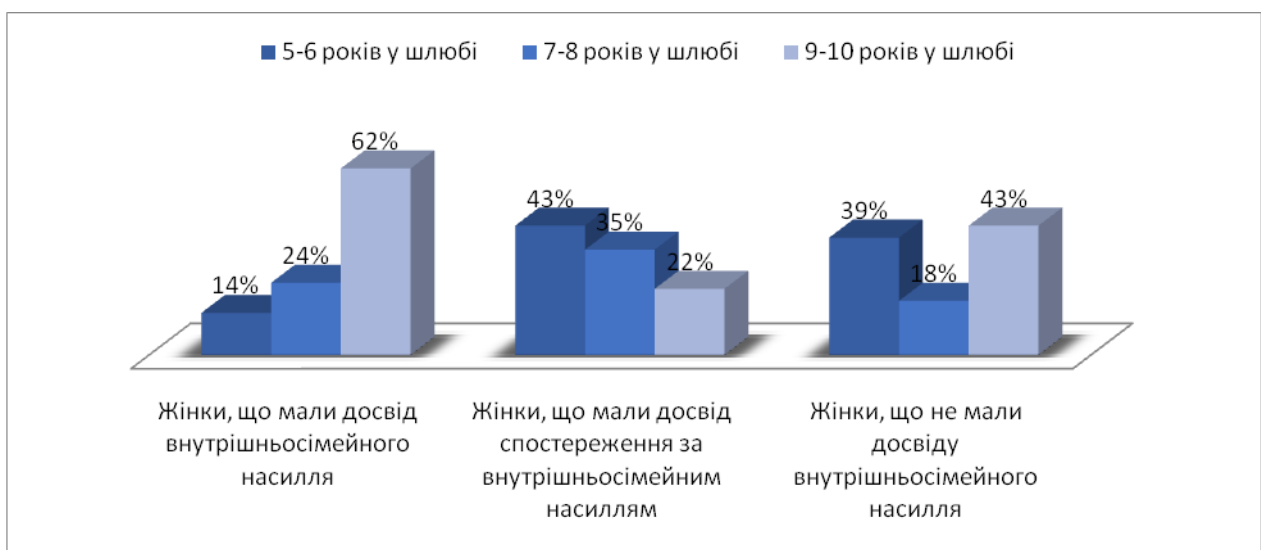

Рис.3.1 Відсоткове співвідношення відповідно до тривалості шлюбу

Можна говорити про характерні психологічні особливості, що супроводжують сімейні пари з різною тривалістю шлюбу, У середньому серед досліджуваних тривалість шлюбу варіюється від 5 до 10 років.

Так для пар, що проживають разом близько 5 років характерний процес «притирання», адже багато особливостей, недоліків, починають з'являтися «на арені» сімейного життя лише післяти 3-5 років спільного проживання. Одним із таких особливостей є, нажаль, і сімейне насилля, де вже пройдено достатньо часу разом із партнером аби мати можливість мати з процесу насилля ті реакції і витоки, яких прагне агресор.

Для більш тривалих стосунків вже хаактерна більша сталість у відносинах, усе потаємне з характеру членів подружжя вже стало явним, знайшло свій вихід, а самі члени подружжя вже стали більш усвідомленими. Відповідно до цього, на нашу думку, факту наявності в родині внутрішньосімейного насилля для них вже легше протистояти – для тих, хто мав досвід спостереження за внутрішньосімейним насиллям, досить довгий термін шлюбу вже дав можливість побудувати сценарій їхньої власної сім'ї, а саме бути чи не бути цьому фактору в їхньому житті. А для тих, хто сам став жертвою внутрішньосімейного насилля, довгий термін шлюбую дає достатньо особистісної розвиненості та усвідомленості аби вміти протистояти цьому, або ж навпаки прийняти це нормою.

Також в контексті наявності внутрішньосімейного насилля важливо розглядати фактор різниці у віці між членами подружжя. Часто можна зустріти таку ситуацію, коли суттєва різниця у віці між чоловіком та дружиною, за умови, що старшим є саме чоловік, призводить до певних проявів аб'юзивної поведінк – чоловік сприймає дружиною меншою, і відповідно менш мудрою, у порівнянні із собою, тому прагне до більшого контролю на її діями, поведінкою, рішеннями, думками. У подальшому прагнення інки відділитися, набути

більшої автономії призводить до внутрішньосімейних конфліктів, що у деяких випадках стають першооснвою внутрішньосімейного насилля.

Розподіл зображено нами графічно на Рис.3.2.

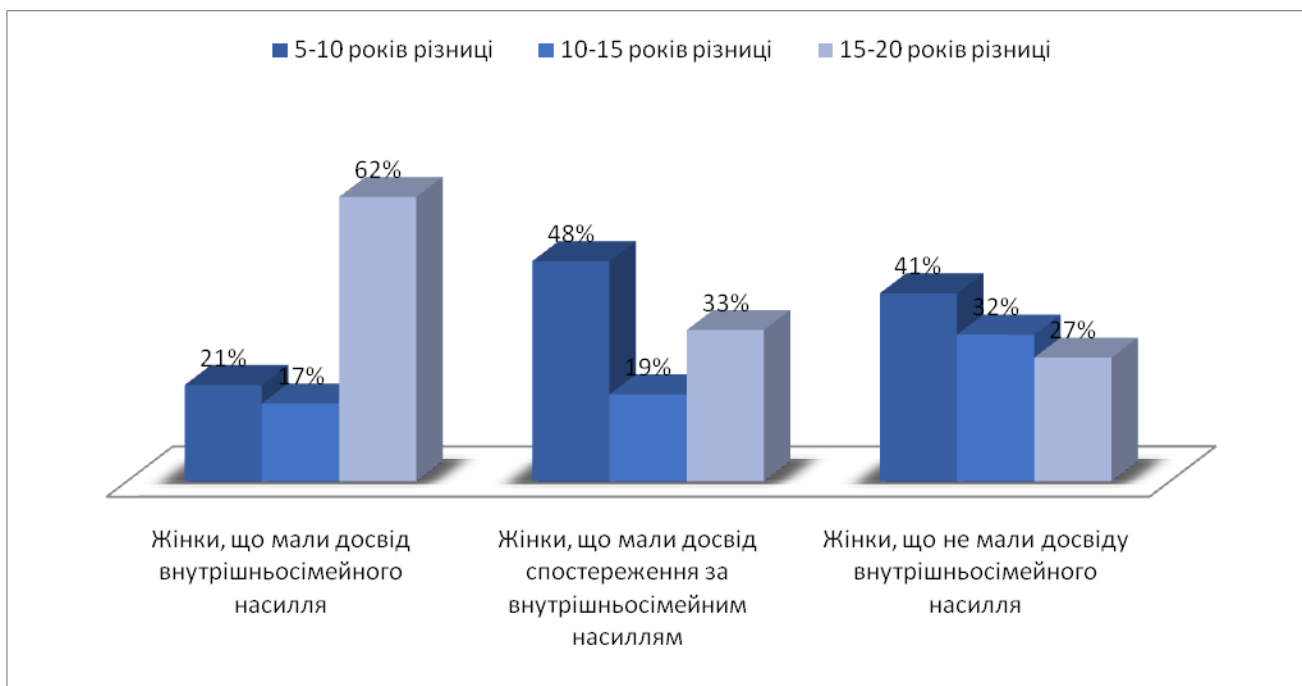

Рис.3.2. Відсоткове співвідношення відповідно до різниці у віці

Так, за результатами дослідження, ми можемо побачити, що в усіх випадках більш старшими в сімейних парах досліджуваних жінок є чоловіки. Особливу увагу привертають результати за групою жінок, що мали особистий досвід внутрішньосімейного насилля – найбільша кількість досліджуваних, а саме 62%, мають різницю у 15-20 років із своїми чоловіками. Тобто у даному контексті можна припустити, що саме вибір партнера, старшого за віком, із більш високим життєвим досвідом, може стати однією із тих причин виникнення внутрішньосімейного насилля.

Ще одним фактором, що може бути причиною наявності внутрішньосімейного насилля є наявність учленів родини наркотичної або

алкогольної залежності. Розподіл за даним фактором зображено нами графічно на Рис.3.3.

Рис.3.3 Відсоткове співвідношення відповідно до алкогольної/наркотичної залежності членів родини

За результатами дослідження ми бачимо, що для досліджуваних жінок є характерним наявність алкогольної залежності по лінії батька.

Заразом ми бачимо, що у більшій мірі алкогольно залежні батьки спостерігаються у жінок, що мали досвід внутрішньосімейного насилля в обох випадках – і у жертв насилля і у спостерігачів.

У даному випадку даний аспект сімейного сценарію може впливати і на подальший вибір фігури майбутнього чоловіка і на побудування стосунків із ним, адже наявність у родині алкоголькаі не сприймається нормою, адже частіше за все поведінка батька у стані алкогольно сп'яніння носить саме насильницький характер, але всеж зумовлює вибір «схожого». На такий вибір можуть впливати ряд причин – впевненість в тому, що жінка, спостерігаючи за стосунками матері та батька, вже точно знає, як діяти у даній ситуації та допомогти партнерові стати краще, наявність усвідомлення, що материнська фігура, проживаючи у

ситуації сімейного насилля, зростає особистісно, демонструє таким чином вірність своєму вибору та багато інших, суб'єктивних причин.

Також варто зазначити, що за даними дослідження, занесеними до таблиці 3.1., жінки визначають наявність факту внутрішньосімейного фізичного насилля зі сторони батька по відношенню до них самих та до матері, а також зі сторони чоловіка по відношенню до досліджуваних жінок. Під внутрішньосімейним насиллям тут можна розуміти як фізичне насилля, а саме побиття, примус до сексуальних стосунків тощо, а також моральне насилля – приниження, образи тощо.

Таким чином, за аналізом сімейних сценаріїв досліджуваних жінок, що мали досвід переживання або спостереження внутрішньосімейного насилля, можна зробити висновок, що домінуючою фігурою у появі внутрішньосімейного насилля є чоловіча фігура, а саме фігура батька. Більшість досліджуваних вказують, що саме фігура батька демонструвала аб'юзивну модель поведінки, основою якої є наявність алкогольної залежності, що у подальшому вплинуло на стосунки із чоловіками досліджуваних та виховало в них позицію жертви. У подальшому це вплинуло і на внутрішньосімейні стосунки у контексті шлюбу – для жінок, що мають особистий досвід переживання внутрішньосімейного насилля – модель поведінки батька стає предиктором вибору партнера, що характеризується подібною поведінкою. Для групи жінок, що мають досвід спостереження за насиллям, переживання внутрішньосімейного насилля зі сторони батька стало поштовхом до розвитку замкненості, недовіри, постійних побоювань, що у подальшому впливає і на деструктуризацію певних рис особистості, а також і на якість стосунків із чоловіком та дітьми.

Наступними нами було проаналізовано результати дослідження рівня міжособистісної залежності досліджуваних жінок із основних груп та

контрольної групи. Результати дослідження за методикою Р. Гіршфільда представлені у Таблиці 3.2.

Таблиця 3.2.

Результати дослідження за тестом міжособистісної залежності Р. Гіршфільд

	Жінки, що мали досвід внутрішньосімейного насилля	Жінки, що мали досвід спостереження за внутрішньосімейним насиллям	Жінки, що не мали досвіду внутрішньосімейного насилля
Емоційна опора на інших	58,250	57,560	31,566
Невпевненість в собі	47,450	48,366	22,366
Прагнення до автономії	45,366	44,113	36,000

За результатами дослідження ми можемо окреслити наступні результати.

Емоційна опора на інших – шкала передбачає оцінку схильності досліджуваного потребувати постійної опіки, оцінки ззовні.

Для досліджуваних жінок, що мали досвід переживання внутрішньосімейного насилля (і особистого і досвід спостереження) показник є вищим, оскільки маючи подібний досвід жінки прагнуть захисту, прагнуть мати в житті людину, якій можуть пожалітися та яка може їх прихистити, надати емоційну підтримку. Наразі такими людьми для них є однодумці з форумів.

Для контрольної групи досліджуваних характерні нижчі показники, оскільки особливої потреби у захисті вони не мають, схильні спиратися на власні сили. Проте не можна говорити, що вони повністю відмовляються від опори у житті – для них опорою може стати їхній чоловік, що буде захищати та оберігати їх від негараздів, але це скоріше тепла емоційна сімейна підтримка, аніж прагнення заховатися від нападу.

Невпевненість у собі – уявлення у особистості про себе як про «веденого», що не має власно авторитетної думки.

Вищими показниками відрізняються досліджувані жінки із досвідом переживання внутрішньосімейного насилля (і особистого, і спостереження), оскільки мають травмуючий досвід, що суттєво відобразився на формуванні їхньої особистості, а також укоріненні позиції «жертви» для жінки.

Для досліджуваних жінок контрольної групи, що не мали досвіду переживання внутрішньосімейного насилля, характерна впевненість у собі, вміння постояти за себе.

Прагнення автономії – схильність досліджуваного до дистанціювання, загального уникнення міжособистісних контактів.

Прагнення до автономії у жінок, що мають досвід переживання внутрішньосімейного насилля (і особистого і досвід «спостерігача»), можна розглядати саме як прагнення втекти від зовнішніх, особливо внутрішньосімейних, обставин, що травмують їх, жити наодинці із собою, краще зрозуміти причини, чому саме вони опинились у такій скрутній ситуації.

Для досліджуваних жінок контрольної групи показники є нижчими. Наразі ми можемо говорити, що для даних досліджуваних комфортними є ті умови автономії, в яких вони знаходяться, можна сказати, що для них характерний певний баланс між автономією та зв'язаністю із власним чоловіком, наявність і вільного часу для себе і певних обов'язків, обумовлених їхньої соціальною роллю дружини та матері.

Також у контексті дано методики ми мали змогу роздивитися загальний показник міжособистісної залежності досліджуваних жінок.

Результат дослідження бувображений нами графічно на Рис. 3.4.

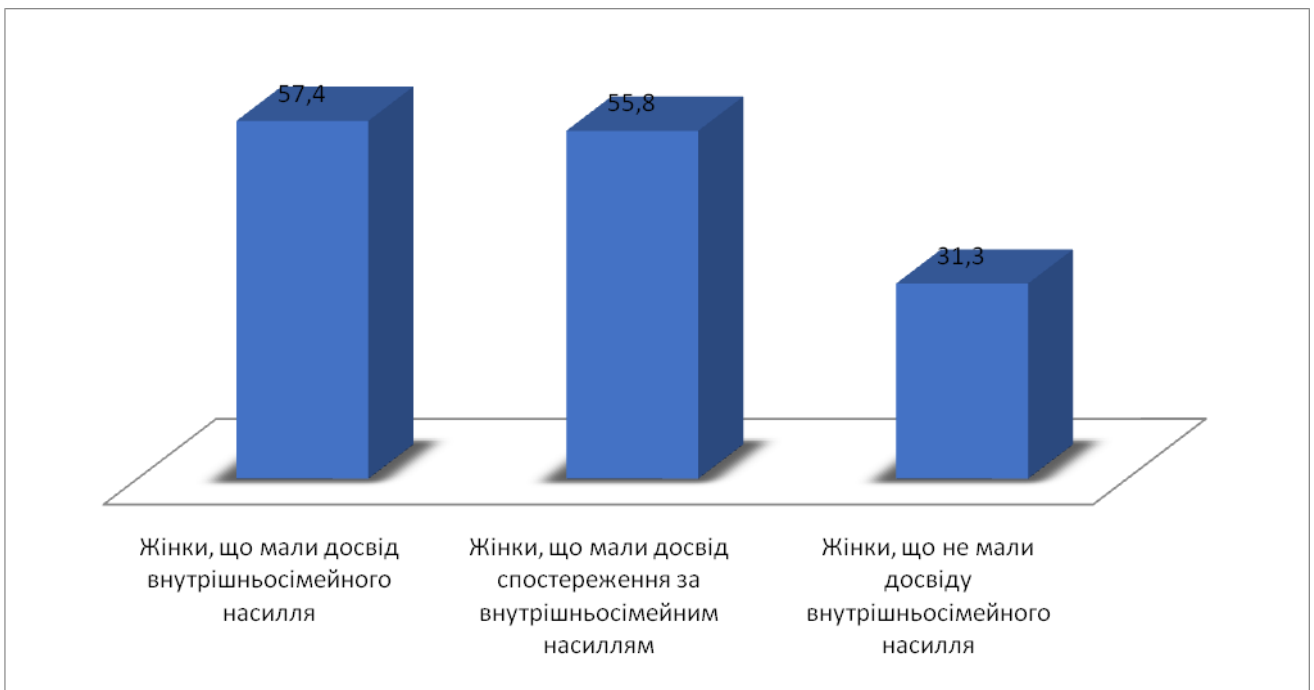

Рис.3.4. Загальний показник міжособистісної залежності жінок

За результатами дослідженнями бачимо, що вищим рівнем міжособистісної залежності відрізняються жінки, що мають досвід спостереження та особистого переживання внутрішньосімейного насилля. На нашу думку, високий рівень міжособистісно залежності є своєрідним тригером, за яким жінки схильні залишатися в ситуації сімейного насилля.

На відміну від них, жінки, що не мали досвіду переживання внутрішньосімейного насилля, характеризуються помітно нижчим рівнем міжособистісної залежності що характеризує їх як більш самодостатніх особистостей.

Наступними нами було проаналізовано психологічні особливості досліджуваних жінок відповідно до результатів з п'ятифакторного особистісного опитувальника 5PFQ.

Результати дослідження були занесені нами до Таблиці 3.3.

Таблиця 2.3.

**Результати дослідження за п'ятифакторним особистісним опитувальником
5PFQ**

	Жінки, що мали досвід внутрішньосімейного насилля	Жінки, що мали досвід спостереження за внутрішньосімейним насиллям	Жінки, що не мали досвіду внутрішньосімейного насилля
екстраверсія – інтроверсія;	32,366	30,213	51,000
прихильність – відокремленість;	45,000	41,250	51,425
самоконтроль – імпульсивність	38,145	34,633	58,000
емоційна нестійкість - емоційна стійкість;	49,355	48,785	35,363
експресивність – практичність.	55,500	54,000	34,966

За результатами, отриманими в результаті дослідження, ми маємо змогу зробити наступні висновки щодо п'яти провідних особистісних характеристик досліджуваних жінок.

Екстраверсія-інтроверсія. Високі значення за фактором визначають спрямованість психіки жінок, що не мали досвіду внутрішньосімейного насилля на екстраверсію.

Низькі значення фактором характерні для жінок, що мали досвід внутрішньосімейного насилля у ролі жертви та спостерігача, та характеризують їх як інтровертів.

Прихильність – відокремленість. Високі значення даного чинника визначають позитивне ставлення жінок, що не мали досвіду внутрішньосімейного насилля до людей. Жінки відчують потребу бути поряд з іншими людьми. Як правило, це добрі, чуйні люди, вони добре розуміють інших людей, відчують особисту відповідальність за їхній добробут, терпимо ставляться до недоліків інших людей. Вміють співпереживати, підтримують колективні заходи та відчують відповідальність за загальну справу, сумлінно та відповідально виконують взяті на себе доручення.

Низькі оцінки за фактором свідчить про прагнення жінок, що мали досвід внутрішньосімейного насилля в ролі жертви і спостерігача бути незалежною та самостійною. Такі люди вважають за краще тримати дистанцію, мати відокремлену позицію при взаємодії з іншими. Вони уникають громадських доручень, недбалі у виконанні своїх обов'язків та обіцянок.

Самоконтроль – імпульсивність. Жінки, що не мали досвіду внутрішньосімейного насилля, та складають контрольну групу досліджуваних, люблять порядок і комфорт, вони наполегливі в діяльності і досягають у ній високих результатів. Вони дотримуються моральних принципів, не порушують загальноприйнятих норм поведінки у суспільстві та дотримуються їх навіть тоді, коли норми та правила здаються порожньою формальністю. Висока сумлінність і свідомість зазвичай поєднуються з добрим самоконтролем, із прагненням до утвердження загальнолюдських цінностей, іноді на шкоду особистим. Такі люди рідко почуваються повністю розкутими настільки, щоб дозволити собі дати волю почуттям.

Жінки, що мають досвід внутрішньосімейного насилля у ролі жертви і спостерігача, мають низьку оцінку за цим фактором, рідко виявляють у своєму житті вольові якості, вони живуть, намагаючись не ускладнювати своє життя.

Емоційна нестійкість - емоційна стійкість. Високі значення з цього чинника характеризують жінок, що мали досвід внутрішньосімейного насилля у ролі жертви і спостерігача, як нездатних контролювати свої емоції та імпульсивні потяги. У поведінці це проявляється як відсутність почуття відповідальності, ухилення від реальності, примхливість. Такі люди почуваються безпорадними, нездатними впоратися із життєвими труднощами. Їхня поведінка багато в чому обумовлена ситуацією.

Низькі значення по цьому фактору властиві жінки, що не мали досвіду внутрішньосімейного насилля самодостатнім, впевненим у своїх силах, емоційно зрілим, сміливо дивляться в обличчя фактам, спокійним, постійним у своїх планах і уподобаннях, що не піддаються випадковим коливанням настрою.

Експресивність – практичність. Для жінок, що не мали досвіду внутрішньосімейного насилля з такою рисою характерне легке ставлення до життя. Така жінка справляє враження безтурботної, якій складно зрозуміти тих, хто розраховує кожен свій крок, віддає свої сили створенню матеріального благополуччя. До життя вони ставиться як до гри, роблячи вчинки, за якими оточуючі бачать прояв легковажності.

Жінки, що мали досвід внутрішньосімейного насилля в обох групах відрізняються вираженою рисою практичності, за складом реалісти, реалістично дивляться на життя. Ці жінки часто стурбовані своїми матеріальними проблемами, наполегливо працюють.

Останніми нами було проаналізовано результати порівняльного аналізу за показниками міжособистісної залежності та особистісних характеристик, результати діагностики яких були представлені нами вище.

Першими нами було проаналізовано показники різниці за методикою міжзначення рівня міжособистісної залежності за методикою Р. Гіршфільда. Результати було занесено до Таблиці 3.4.

Таблиця 3.4.

**Результати порівняльного аналізу за тестом міжособистісної залежності
IDI, Р. Гіршфільд**

	Різниця у показниках жінок що мають особистий досвід насилля та спостереження за насиллям (U)	p	Різниця у показниках жінок, що мали досвід внутрішньосімейного насилля та контрольної групи (U)	p
Емоційна опора на інших	333,500	0,072	215,500	0,006*
Невпевненість в собі	463,000	0,063	266,000	0,002*
Прагнення до автономії	309,000	0,066	213,000	0,001*
Загальний рівень залежності	431,000	0,069	216,500	0,005*

За результатами порівняльного аналізу нами було визначен статистично значущий показник відмінності за усіма шкалами дослідження.

Загалом ми можемо зазначити, що жінки, що мали досвід переживання внутрішньосімейного насилля у ролі жертви та «спотерігача» більшою мірою потребують захисту, опори та підтримки, більш невпевнені у собі та прагнуть до автономії як способу утікти від існуючих у них проблем.

Також дані жінки характеризуються більшим рівнем міжособистісної залежності.

На відміну від них жінки, що не мають досвіду переживання внутрішньосімейного насилля характеризуються більш високим рівнем впевненості у собі, є більш самодостатніми та незалежними, вдало комбінують

самостійність та певну зобов'язаність відповідно до сімейних ролей матері та дружини.

Наступними нами було проаналізовано показники відмінності за шкалами п'ятифакторного особистісного опитувальника. Результати порівняльного аналізу було занесено нами до Таблиці 3.5.

Таблиця 3.5.

Результати порівняльного аналізу за п'ятифакторним особистісним опитувальником 5PFQ

	Різниця у показниках жінок що мають особистий досвід насилля та спостереження за насиллям (U)	p	Різниця у показниках жінок, що мали досвід внутрішньосімейного насилля та контрольної групи (U)	p
екстраверсія – інтроверсія;	382,500	0,076	179,000	0,005*
прихильність – відокремленість;	325,000	0,065	125,000	0,012*
самоконтроль – імпульсивність	328,000	0,071	435,000	0,025*
емоційна нестійкість - емоційна стійкість;	333,000	0,077	324,000	0,002*
експресивність – практичність.	335,500	0,090	437,500	0,000*

За результатами порівняльного аналізу нами було визначено статистично значущий показник відмінності за усіма шкалами дослідження.

Ми можемо зазначити, що жінки, що мали досвід переживання внутрішньосімейного насилля, характеризуються більшою схильністю до інтровертованості, замкненості, прихильності до інших, що є можливим тригером того, що дані жінки залишаються у позиції жертви. Ці жінки є більш практичними, спокійними, не схильні проявляти на людях усі емоції, що

можливо вирують у них всередині, оскільки прагнути відсторонитись від обговорення почуттів.

На відміну від них досліджувані контрольної групи є більш екстравертованими особистостями, імпульсивними, самодостатніми, схильними жити власним життям, не сприймати родину, друзів як симбіоз, від якого важко відокремитися.

3.2. Практичні рекомендації щодо подолання наслідків внутрішньосімейного насилля у жінок

Нажаль проблема насильства, особливо внутрішньосімейного, є однією із найбільш актуальних та загострених проблем сучасного суспільства.

За міжнародними статистичними даними переважна частина насильницьких ді в сім'ї спрямована саме на жінок. Це не лише завдання фізичної та психологічної шкоди, не лише дії сексуального характеру. До видів внутрішньо сімейного насильства також відносять примус, залякування, фізичне позбавлення свободи, наприклад, утримання жінки від вільного виходу за межі житла або ж спілкування із прийнятними для неї людьми, друзями та родичами.

З теоретичного та емпіричного аналізу нами були відокремлені основні психологічні наслідки, що суттєво погіршують загальний психологічний та фізичний стан жінки, що переживала або ж досі переживає внутрішньо сімейне насилля. При цьому слід зауважити, що перелік таких наслідків може бути не обмеженим. До даного списку можуть входити також суттєві проблеми зі здоров'ям жінки, переживання насильства може також впливати на репродуктивну функцію не лише з фізичної, але і з психологічної точки зору, тобто жінка може впевнитись у власному стійкому небажанні мати дітей. Також це впливає і на режим сну, порушення якого провокують суттєву

дратівливість, агресивність, тривожність. Даний перелік, можна, нажаль, продовжувати нескінченно.

Подолання наслідків внутрішньо сімейного насильства у жінок здійснюється з боку різних галузей захисту. Більш детально зміст допомоги жертвам внутрішньо сімейного насильства описаний нами у таблиці 3.6.

Таблиця 3.6.

Особливості різних галузей надання допомоги жінкам – жертва внутрішньо сімейного насилля

Галузь	Особливості допомоги
Інформаційна допомога	Інформація щодо надання допомоги жінкам-жертвам внутрішньо сімейного насилля: надання контактів соціальних служб, центрів психологічної допомоги тощо.
Соціально-медична допомога	Лікувально-оздоровчі заходи, надання послуг психіатра, загальне зміцнення стану здоров'я, подолання таких наслідків внутрішньо сімейного насильства як алкоголізм, наркоманія, через мірна залежність від тютюну, лікування інфекційних захворювань після начищений сексуальних контактів тощо.
Юридична допомога	Надання правових консультацій, юридичного захисту, представництва в судових справах, звернення до правоохоронних органів
Психологічна допомога	Проведення психологічної діагностики, надання послуг психотерапевта, психіатра, а також психолога, що буде супроводжувати жінку на всіх етапах реабілітації, а також в процесі розбору справи про внутрішньо сімейне насильство із соціальними та правоохоронними органами.

В контексті нашого дослідження найбільши інтерес нам представляється у психологічному аспекті надання допомоги жінкам – жертвам домашнього насильства.

Відповідно до цього постає питання щодо розробки практичних рекомендацій щодо подолання наслідків внутрішньосімейного насилля у жінок.

Перше, що необхідно зробити – дати усвідомити жінці, що вона перебуває в ситуації внутрішньосімейного насильства. Частіше за все жінка не може відокремити для себе це самотійно, тож їй необхідна стороння допомога, погляд «зі сторони».

Оскільки насильство відбувається у контексті сімейних стосунків, частіше за все ситуація залишається всередині родини, не обговорюється із сторонніми людьми. Не рідше трапляється ситуація, коли жінка виправдовує власного насильника, оскільки це близька для неї людина, таким чином оберігаючи його від відповідальності за насильницькі дії.

Перш за все жінці слід усвідомити, що навіть в контексті сімейної ситуації, насильство не є нормальним актом дії і його не можна виправдовувати. Навпаки ж, слід дати усвідомити жінці глобальні наслідки замовчування та регулярного переживання внутрішньосімейного насильства, усвідомити шкоду для своєї особистості, для свого фізичного та психічного здоров'я.

Друге, що необхідно зробити на початку шляху реабілітації – проаналізувати власну поведінку – чому саме так сталося, що жінка так довго залишалася в ситуації внутрішньосімейного насилля, чому виправдовувала дії насильника, з яких причин не тікала. Важливе і усвідомлення психологічного стану – що жінка переживає, тобто вона має окреслити для себе найбільш видимі наслідки переживання внутрішньосімейного насильства – ттєві зміни в поведінці, порушення сну, наявність страхів, які раніше не турбували жінку.

Самець ей аналіз має дати зрозуміти психологам та соціальним працівникам, якої саме допомоги потребує жінка – лише психологічної, або ж у додаток медичної, соціальної, правової тощо.

Безумовно даний етап має проходити у супроводі психолога чи психотерапевта – людини, яка направлятиме жінку за мапою її відчуттів, акцентуватиме увагу на певних почуттях, що дали б змогу дати жінці зрозуміти, які наслідки насильства вона має і чому саме не має повертатись до попереднього способу життя, чому має докорінно змінити життя та вийти із ролі жертви.

Наступне – суттєво знизити або ж повністю усунути будь-які контакти із насильником. Не важливо, ким саме він приходить до жертви. Контакти із даною людиною або ж групою людей повертають жінку в попередні переживання, в результаті чого прогрес у процесі реабілітації може бути майже не помітним або ж повністю відсутнім.

Психологічна підтримка у даному випадку розподіляється на два основні етапи, що можна розглянути схематично на Рисунку 3.5.

Рис.3.5 Основні етапи психологічної підтримки жінок-жертв внутрішньо сімейного насильств

Роздивимось більш детально кожен із представлених етапів.

1. Психологічна підтримка та дослідження проблеми – на даному етапі розглядаються необхідність подолання загального пригніченого емоційного стану, а також відокремлюються основні запити на подальшу роботу із психологом – психотерапевтом.

У ході даного етапу можна відокремити два основні вектори роботи:

- Емоційний вектор – даний аспект роботи направлений на подолання жінкою-жертвою сімейного насилля внутрішнього болю. Тут жінці надається можливість висловити власні почуття, прожити їх, звільнитись від негативних переживань. Дуже важливим моментом психологічної допомоги у даному випадку є те, що жінка поступово підходить до вирішення проблеми самостійно. Психолог не є людиною, що озвучує правильний алгоритм дій, а слугує помічником, направляє та підказує, на що звернути увагу.

- Когнітивний вектор – даний аспект психологічної допомоги дозволяє жінці сформулювати актуальний запит для більш глибокої роботи із психологом – психотерапевтом. Тут психолог виступає у ролі діагноста і зробивши висновки щодо актуального стану жінки на даний момент та маючи перелік реально існуючих наслідків внутрішньо сімейного насильства, пропонує план подальшої колекційної роботи. При цьому часто задіяні і інші спеціалісти – медики, юристи, соціальні працівники, адже самостійно вирішити весь існуючий сект проблем жертви домашнього насильства неможливо.

2. Визначення альтернатив, прийняття рішень – на даному етапі відбувається саме глибока робота відповідно до запиту жінки-жертви внутрішньо сімейного насилля. Якщо психолог розуміє, що робота повинна бути суттєво тривалою, між психологом та жінкою укладається свого роду контракт.

Робота із запитом жінки передбачає наступні результати:

- зниження рівня тривоги
- зниження рівня тривалості та інтенсивності емоційного шоку
- подолання внутрішньо особистісних конфліктів
- усвідомлення внутрішньо-особистісних конфліктів
- усвідомлення почуттів та емоцій жінки
- розвиток вміння керування емоціями
- подолання психологічної травми
- зміна деструктивних стереотипів поведінки на більш конструктивні

та ефективні

- розвиток позитивної самооцінки
- розвиток впевненості у власних силах та власній думці
- подолання внутрішніх страхів жінки
- набуття вміння говорити «ні».

Також важливим аспектом роботи із попередження та подолання наслідків внутрішньо сімейного насилля є активна робота жінки із телефонами довіри, гарячими лініями, громадськими соціальними організаціями. Саме вони дають змогу дати зрозуміти жінці, що є вихід із будь-якої ситуації та основна причина не виходу із залежних деструктивних стосунків всередині сім'ї, а саме відсутність матеріального забезпечення на власне існування, відсутність житла, страх бути фізично покараним тощо не є приводом відсторонюватись від рішення такої складної проблеми як сімейне насильство.

Висновки до Розділу 3

Визначено, що домінуючою фігурою у появі внутрішньосімейного насилля є чоловіча фігура, а саме фігура батька. Більшість досліджуваних вказують, що саме фігура батька демонструвала аб'юзивну модель поведінки, основою якої є наявність алкогольної залежності, що у подальшому вплинуло на стосунки із чоловіками досліджуваних та виховало в них позицію жертви. У подальшому це вплинуло і на внутрішньосімейні стосунки у контексті шлюбу – для жінок, що мають особистий досвід переживання внутрішньосімейного насилля – модель поведінки батька стає предиктором вибору партнера, що характеризується подібною поведінкою. Для групи жінок, що мають досвід спостереження за насиллям, переживання внутрішньосімейного насилля зі сторони батька стало поштовхом до розвитку замкненості, недовіри, постійних побоювань, що у подальшому впливає і на деструктуризацію певних рис особистості, а також і на якість стосунків із чоловіком та дітьми.

Виявлено, що жінки, що мали досвід переживання внутрішньосімейного насилля у ролі жертви та «спотерігача» характеризуються більшим рівнем міжособистісної залежності. Вони більшою мірою потребують захисту, опори та підтримки, більш невпевнені у собі та прагнуть до автономії як способу утікти від існуючих у них проблем. На відміну від них жінки, що не мають досвіду переживання внутрішньосімейного насилля характеризуються більш високим рівнем впевненості у собі, є більш самодостатніми та незалежними, вдало комбінують самостійність та певну запов'язаність відповідно до сімейних ролей матері та дружини.

Визначено, що жінки, що мали досвід переживання внутрішньосімейного насилля, характеризуються більшою схильністю до інтровертованості, замкненості, прихильності до інших, що є можливим тригером того, що дані жінки залишаються у позиції жертви. Ці жінки є більш практичними,

спокійними, не схильні проявляти на людях усі емоції, що можливо вирують у них всередині, оскільки прагнути відсторонитись від обговорення почуттів. На відміну від них досліджувані контрольної групи є більш екстравертованими особистостями, імпульсивними, самодостатніми, схильними жити власним життям, не сприймати родину, друзів як симбіоз, від якого важко відокремитися.

Були виділені рекомендації щодо подолання психологічних наслідків внутрішньосімейного насильства серед яких: усвідомлення наявної проблеми, припинення контактів із «насильником», звернення до правоохоронної та соціальних органів, медичних установ, а також активна психокорекційна робота, що передбачає усвідомлення і ереживання негативних емоцій та внутрішнього болю, виділення глибинних причин наявної позиції «жертви», подолання страху та невпевненості, подолання психологічної травми тощо.

ВИСНОВКИ

В результаті теоретичного аналізу було визначено поняття домашнього насильства як будь-який акт насильства, що чиниться на підставі статевої ознаки, який спричиняє або може заподіяти фізичний, статевий, психологічний збиток або страждання жінці, а також загрози скоєння таких актів, примус або довільне позбавлення волі, будь то у громадському або особистому житті.

Було визначено що насильство у родині – це результат давно встановлених у суспільстві гендерних та соціальних ролей, що приписують представникам різної статі особливі патерни поведінки та заохочують їх виконання.

Проаналізовано основні психологічні наслідки внутрішньо сімейного насилля: порушення загального психічного стану, підвищена тривожність, стан фрустрації, агресивність, ворожість, прояви ауто- та гетеро агресії, підвищення рівня самотності, зниження рівня самоповаги, зниженні рівня суб'єктивного благополуччя, суттєві порушення у характеристиках сексуального профілю та сексуальних атитюдів, депресія, невротичні розлади, підвищення рівня спів залежності та міжособистісної залежності. Також проаналізовані методики їх дослідження.

Були обрані методи та методики дослідження: емпіричні - метод «Генограми» В. Макаров та Г. Макарова; тест міжособистісної залежності IDI, Р. Гіршфільд; П'ятифакторний особистісний опитувальник 5PFQ; статистичні – дескриптивна статистика, порівняльний аналіз за тестом Манна-Уїтні.

Була описана емпірична база дослідження - у дослідженні взяли участь 37 осіб, що були розподілені на 2 групи - до першої групи увійшли 17 жінок, що мали власний досвід переживання внутрішньосімейного насилля. До другої групи увійшли 20 жінок, що мали досвід спостереження за внутрішньо

сімейним насиллям. До контрольної групи увійшли 21 жінка, що не мали досвіду переживання внутрішньо сімейного фізичного насилля.

За результатами емпіричного дослідження виявлено, що жінки, що мали досвід переживання внутрішньосімейного насилля у ролі жертви та «спотерігача» характеризуються більшим рівнем міжособистісної залежності. Вони більшою мірою потребують захисту, опори та підтримки, більш невпевнені у собі та прагнуть до автономії як способу утікти від існуючих у них проблем. На відміну від них жінки, що не мають досвіду переживання внутрішньосімейного насилля характеризуються більш високим рівнем впевненості у собі, є більш самодостатніми та незалежними, вдало комбінують самотійність та певну запов'язаність відповідно до сімейних ролей матері та дружини.

Визначено, що жінки, що мали досвід переживання внутрішньосімейного насилля, характеризуються більшою схильністю до інтровертованості, замкненості, прихильності до інших, що є можливим тригером того, що дані жінки залишаються у позиції жертви. Ці жінки є більш практичними, спокійними, не схильні проявляти на людях усі емоції, що можливо виражають у них всередині, оскільки прагнуть відсторонитись від обговорення почуттів. На відміну від них досліджувані контрольної групи є більш екстравертованими особистостями, імпульсивними, самодостатніми, схильними жити власним життям, не сприймати родину, друзів як симбіоз, від якого важко відокремитися.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1) Алешина Ю.Е. Социально-психологические методы исследования супружеских отношений [Текст]./ Ю.Е. Алешина – М.: 2017. – 120 с.
- 2) Андреева Т.В. Психология семьи [Текст]./ Т.В. Андреева – Питер. - СПб.: - 2014. – 336 с.
- 3) Баикина Ю.О. Генеалогическая традиция и потенциал семьи в системе факторов формирования духовных ценностей личности: автореф. дис. канд. соц. наук [Текст]./ Ю.О. Баикина – Тюмень: ТюмГНГУ. – 2015. - 28 с.
- 4) Барэа К. Учебник для женщин, подвергающихся насилию (которые хотят перестать ими быть). Издательство: Consuelo Varea, 2013. 160 с.
- 5) Бова А. Модель факторів, що обумовлюють насильство в сім'ї. Український соціум. 2005. № 1 (6). С. 15 – 25.
- 6) Богатырева М.Х. Межпоколенная передача семейной истории. Дефекты передачи [Текст]./ М.Х. Богатырева – Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. - 2009. - №109. - с.164-170
- 7) Болотова Н.П. Возможности психологических техник при работе с системой семьи [Текст]./ Н.П. Болотова – Вестник МГГУ им. М.А. Шолохова. Педагогика и психология. - 2013.- №4.- С.85-88
- 8) Боуэн М. Теория семейных систем [Текст]./ М.Боуэн – М.: 2005. 158 с.
- 9) Гавриловська, К. П. Гендерні стереотипи як причина сімейного насилля. Особистісне зростання: теорія і практика.Збірник наукових праць за матеріалами III-ї Всеукраїнської (з міжнародною участю) науково-практичної інтернет-конференції, 2018. С. 22-25.

- 10) Горшкова И. Д. Домашнее насилие в отношении женщин : масштаб, характер, представления общества. Пресс Москва. 2003. № 4. С. 3 – 51.
- 11) Грабська І. А. Насильство у подружніх стосунках: зарубіжний досвід досліджень та консультування. Практична психологія та соціальна робота. 1998. № 9-10. С. 20 – 25.
- 12) Данилова Т. Особистість, схильна до ревнощів: деякі аспекти проблеми. Соціальна психологія. Київ, 2007. № 2. С. 87-92
- 13) Джабраїлова Г. В. Особливості зв'язку індивідуальних характеристик жінок із переживанням ними ситуації розлучення. Вісник Одеського національного університету. Психологія. Одеса, 2015. С. 222-228.
- 14) Емельянова Т. Социальные представления и символический копинг в условиях культурной травмы [Текст]./ Т.П. Емельянова: Макропсихология современного российского общества/ под. ред. А.Л. Журавлева, А.В. Юревича - М.: 2015. - С. 85-137
- 15) Єфімова Г О. Соціальна робота з жінками, які постраждали від насильства в сім'ї. Соціально-психологічний та філософський підхід до проблем сучасного суспільства : матеріали наукової конференції. м. Сєверодонецьк, 8 лютого-1 березня 2016 р. Сєверодонецьк. 2016. С. 139-142
- 16) Жукова С.А. Культура межпоколенных взаимоотношений [Текст]./ С.А. Жукова: Саратов: 2011. - С. 313-317
- 17) Забадыкина Е. В. Пометки социальному работнику. Основные сведения о насилии в семье / Е. В. Забадыкина // Социальные работники за безопасность в семье / Под ред. М. И. Либоракиной. – М., 1999. – С. 138-142.
- 18) Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. Навчально-методичний посібник/ Андрєєнкова В.Л., Байдик В.В., Войцях Т.В., Калашник О.А. та ін. – К.: ФОП Нічога С.О. – 2020. – 196 с.

19) Запобігання та протидія домашньому насильству : Інформаційні матеріали для фахівців, які працюють з дітьми та молоддю в громадах. – К.: Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики, 2018. – 32 с.

20) Кіт, В. Психологічні засоби подолання насилля у внутрішньосімейних відносинах / Вілена Кіт // Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей. – 2014. – С. 550–551.

21) Клещина И.С. Психологическое насилие в гендерных межличностных отношениях: сущность, причины и последствия// Жизнь без насилия. Материалы научно-практического семинара «Домашнему насилию НЕТ»/ Под ред. С.Л.Акимовой. – СПб.: Островитянин, 2009. С.7-30.

22) Малкина-Пых И. Г. Виктимология. Психология поведения жертвы : учебное пособие. Москва : Эксмо. 2010. С. 864

23) Методичний посібник для фахівців, які впроваджують корекційні програми для осіб, які вчинили насильство в сім'ї / Укладачі: Мустафаєв Г.М., Довгаль І.І. – Київ, 2011. – 192 с

24) Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навчально-методичний посібник для курсантів вищих навчальних закладів МВС України /Укладачі: Запорожцев А.В., Лабунь А.В., Заброта Д.Г., Басиста І.В., Дроздова І.В., Брижик В.О., Мусієнко О.М. – Київ, 2012. – 246с.

25) Насильство: короткий інструктаж для консультантів та консультанток // МБФ «Альянс громадського здоров'я». – Київ, 2017. – 35с.

26) Онищенко Ю. В. Насильство в сім'ї : стан та проблеми / Ю. В. Онищенко // Педагогіка толерантності. – 2001. – № 3-4. – С. 39-47.

27) Осницкий А.В. Проблема изучения жизненного пути личности в контексте родовой преемственности// Научно-теоретический журнал "Ученые записки". - №8. - 2010. - С. 66-70

- 28) Поліщук В. М., Ільїна Н. М., Поліщук С. П. Психологія сім'ї: вид. 2-ге, переробл. і допов. Київ, 2009. 282 с.
- 29) Попередження домашнього насильства щодо дівчат та жінок у м. Києві: модель, особливості, перспективи / Я. І. Бордіян, Т. В. Журавель, О. Л. Кулаковська та ін. Київ : «ВБ «Калита». 2017. С. 98.
- 30) Сапоровская М.В. Психология межпоколенных отношений в семье// диссертация на соискание ученой степени доктора психологических наук. - Кострома, 2013
- 31) Сулейманова О.А. "Семейные вещи": к интерпретации понятия// Труды Кольского научного центра РАН. - 2010. - с. 68-79
- 32) Тарабрина Н.В., Майн Н.В. Феномен межпоколенной передачи психической травмы (по материалам зарубежной литературы// Консультативная психология и психотерапия. - 2013. - №3. - с.96- 120
- 33) Толстая С.В. Межпоколенная трансляция семейной истории: теоретические аспекты в зарубежной психологии// Проблемы современной науки и образования. - 2015. - №8 (38). - С. 139-142
- 34) Тунтуєва С. В. Соціально-педагогічна робота з особами, постраждалими від насильства сім'ї : навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Старобільськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». 2015. С. 172.
- 35) Шеманова Н.А. Опыт разрешения травмы, вызванной знакомством с архивным следственным делом репрессированного родственника// Консультативная психология и психотерапия. - 2016. - Т.24. - №1. - с. 169-180
- 36) Шинкаренко О. Психологічні особливості жертв подружнього насильства: основні напрямки психокорекційного втручання. Практична психологія та соціальна робота. 2000. № 3. С. 25 – 28.
- 37) Шутценбергер А.А. Синдром предков// М.: Издательство Института психотерапии. - 2011. - 240 с.

38) Юнг К.Г. Брак как психологическое отношение // пер. с нем. М. - 1995. - С 185-209

39) Юрків Я.І. Сутність та зміст соціального феномену «насильство в сім'ї» // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота». – Випуск 27. – С. 234.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Результати за тестом міжособистісної залежності IDI, Р. Гіршфільд

	емоційна опора на інших	невпевненість в собі	прагнення до автономії	Загальний показник
жінки, що особисто пережили насилля	58	45	46	57
	58	43	40	61
	55	45	42	58
	55	72	48	79
	58	45	41	62
	58	54	57	55
	58	45	48	55
	58	45	41	62
	66	42	48	60
	55	45	47	53
	58	63	48	73
	58	45	47	56
	44	45	43	46
	58	45	45	58
	58	54	55	57
	58	45	50	53
	58	41	50	49
жінки "спостерігачі"	56	47	43	60
	40	44	42	42
	64	55	55	64
	40	45	42	43
	48	44	44	48
	48	66	42	72
	40	66	42	64
	64	47	46	65

	56	55	43	68
	58	44	42	60
	58	42	44	56
	64	55	42	77
	40	45	42	43
	48	55	43	60
	58	44	33	69
	56	47	42	61
	64	43	44	63
	72	44	48	68
	48	45	43	50
	58	43	46	55
контрольна група	36	28	23	41
	31	22	36	37
	25	26	39	32
	35	25	41	29
	27	21	33	25
	29	20	42	31
	31	21	40	32
	23	22	39	36
	36	19	40	25
	29	24	36	27
	31	25	26	30
	33	20	38	26
	42	32	30	44
	20	28	26	22
	31	20	39	32
	30	20	25	25
	26	21	35	32
	26	20	27	29
	31	22	36	27
	30	25	38	27
	26	21	35	21

Додаток 2

Результати за п'ятифакторним особистісним опитувальником 5PFQ

	Екстраверсія-інтраверсія	Прихильність відокремленість	Самоконтроль-імпульсивність	Емоційна нестриманість-емоційна стриманість	Експресивність практичність
жінки, що особисто пережили насилля	32	41	27	45	55
	24	40	34	46	46
	30	41	29	47	47
	30	42	30	42	42
	31	48	31	40	50
	25	56	33	40	55
	26	40	33	46	48
	27	39	29	45	54
	30	40	35	45	51
	31	45	24	42	47
	33	42	37	42	46
	24	41	35	39	59
	32	40	31	38	41
	30	43	40	45	32
	30	51	30	42	42
	31	40	27	42	56
	25	45	30	42	42
жінки "спостерігачі"	27	41	33	42	57
	20	48	34	45	58
	30	39	35	42	51
	31	40	35	42	48
	30	45	37	42	47
	20	42	38	47	48

	22	41	36	42	47
	31	40	30	49	53
	30	43	31	45	55
	31	45	33	45	28
	29	40	33	40	40
	28	36	30	40	45
	28	30	35	46	50
	30	23	33	45	42
	25	42	37	42	46
	31	48	38	44	27
	25	45	29	45	46
	32	41	30	46	51
	31	40	31	47	52
	30	40	27	42	47
контролна група	49	50	40	32	32
	45	50	56	32	31
	54	49	52	30	35
	51	45	51	32	35
	53	47	36	30	40
	56	42	50	32	20
	50	48	38	30	40
	50	52	51	29	29
	49	54	41	30	42
	45	51	43	36	39
	47	53	33	38	34
	42	56	51	36	25
	48	50	26	35	40
	52	50	21	35	33
	51	49	41	36	28
	51	45	35	38	37
	50	42	48	39	30
	53	48	38	36	29
	49	52	50	32	30
	50	51	51	32	33
	51	51	49	32	34